

1945–1989 YILLARI ARASINDA ABD’NİN KUZHEY IRAK POLİTİKASI

Serhat ERKMEN*

Özet

Bu makale Birinci Dünya Savaşı sonrasında Irak’taki Kürt hareketinin doğuşunu ele aldıktan sonra, 1945-1989 döneminde ABD’nin Iraklı Kürtlere yaklaşımı üzerine odaklanmaktadır. 1945-1989 yılları, ABD’nin Iraklı Kürtlere ilgi göstermediği, ilişki kurmakta sınırlı bir yarar gördüğü ve bu nedenle ilişkisini örtülü operasyonlar şeklinde yürüttüğü bir dönemdir. Soğuk Savaş’ta Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin ve Nasrıcı Arap Milliyetçiliği’nin karşısında Orta Doğu’da mevcut düzenin devamını savunan ABD ile özerklik ve bağımsızlık arayan (dolayısıyla statükonun karşısında yer alan) Iraklı Kürtler karşı cephelerde yer almışlardır. Iraklı Kürt hareketi ABD ile yakın bir ilişkiye sahip olmak istemesine rağmen, Kürtlerin temel amacı olan bağımsız bir devlete ulaşması durumunda bölgede yaşanacak olan değişim ve bu değişimin ABD’nin müttefikleri üzerindeki olası etkileri, ABD’nin Iraklı Kürtlerin özerklik ve/veya bağımsızlık taleplerini desteklememesine neden olmuştur. Bu nedenle, ABD, Iraklı Kürt hareketiyle kapsamlı bir ilişkiye geçmemiştir. ABD’nin Iraklı Kürtlerle bu dönemdeki ilişkisi, İran ve İsrail’in Irak ile mücadelelerinde Kürtlere verdiği desteğe geçici ve sınırlı bir katkı biçimde olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Iraklı Kürtler, KDP, ABD-Kürt İlişkileri, ABD’nin Kuzey Irak Politikası, Orta Doğu*

U.S. POLICY TOWARDS NORTHERN IRAQ (1945-1989)

Abstract

This article, after examining the emergence of the Kurdish movement in Iraq following World War I, focuses on the US approach to Iraqi Kurds during the period between 1945 to 1989. The period between 1945-1989 is one where the US sees little benefit in constructing relations with the Iraqi Kurds and thus does not pay much attention to them and pursues relations through clandestine operations. During the Cold War period, the Iraqi Kurds which were seeking autonomy and independence (therefore placed on the side opposing the status quo) were on opposing fronts with the US who was in support of maintaining the status-quo in the Middle East in opposition to the USSR and Nasserite Arab Nationalists. Although the Iraqi Kurdish movement desired to have close relations with the US, the transformation that would occur in the region if the Kurds were to accomplish their aims and the possible impact of this transformation on the allies of the US led the US to refrain from supporting the Iraqi Kurds. For this reason, the US has not moved on to develop a comprehensive relationship with the Iraqi Kurdish movement. The US assistance to Iraqi Kurds during this period has been

* Dr. ASAM Orta Doğu Uzmanı

in the form of temporary and limited assistance to the Kurds during Iran and Israel's their struggle with Iraq.

Keywords: *Iraqi Kurds, KDP, US-Kurdish Relations, US Policy Towards Northern Iraq, Middle East*

Giriş

2003'te Irak'ın işgalinden sonra ABD'nin Iraklı Kürtlerle ilişkileri Orta Doğu'nun en ilgi çekici konularından birisi haline gelmiştir. Gerek savaş sırasında gerekse savaştan sonra Iraklı Kürtler ile ABD arasındaki yakın işbirliği yeni bir dönemi başlatmıştır. Ancak, ABD ile Iraklı Kürtlerin ilişkileri geçmişte farklı dönemlerden geçmiştir. Bu çalışmada İkinci Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş'ın sonuna kadar geçen dönemde ABD ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkiler ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın temel iddiası ABD'nin Iraklı Kürtlerle ilişkilerini belirleyen temel faktörlerin ABD'nin Orta Doğu'daki çıkarları; Orta Doğu'daki müttefikleriyle ilişkileri ve müttefiklerinin Kuzey Irak'a yaklaşımları ve Kuzey Irak'taki hareketin SSCB ile ilişkileri olduğudur. Bu çerçevede çalışmaya önce İkinci Dünya Savaşı öncesi Iraklı Kürt hareketinin Orta Doğu dengesi içindeki yeri ve dış güçlerle ilişkisi ele alınarak başlanacak; daha sonra ise ABD'nin Iraklı Kürtlerle ilişkisi 1945-1958, 1958-1975, 1975-1989 olmak üzere üç ayrı döneme ayrılarak incelenecektir.

Kürt Hareketinin Doğuşu ve Dış Güçlerle İlişkileri

Irak Devleti'nin kuruluş sürecinde (1918-1932) ABD'nin bölgede etkinliği yok denecek kadar azdı. Mısır ve İran bir yana bırakılacak olursa Orta Doğu'nun büyük bir kısmı 20. yüzyılın başında en azından teorik olarak Osmanlı egemenliğindeydi. Orta Doğu bölgesi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndan tamamen ayrılıp, uluslararası sisteme ekonomik ve siyasi bağlamda daha sıkı bir şekilde eklemlendi. Bu dönemde, Orta Doğu'da yeni devletlerin kurulması, bu devletlerin vesayet yönetimleri altında idare edilmesi ve bölgenin uluslararası ekonomik sisteme entegre edilmesi gibi olgularda en önemli aktör İngiltere'ydi. ABD, Birinci Dünya Savaşı sırasında bölgeye ilgi göstermiş olmasına rağmen savaştan sonra izolasyonist politikaya dönmesi nedeniyle, Orta Doğu'nun yeniden yapılanmasında önemli bir rol oynamadı. Bu nedenle, Kuzey Irak'taki Kürt hareketinin uluslararası arenaya açıldığı ilk dönem olan I. Dünya Savaşı sonrasında Kürt-Amerikan ilişkileri son derece sınırlıydı.

Kökleri 19. yüzyılın sonlarına dayanan Irak'taki Kürt hareketi¹, İngiltere'nin bugün Irak olarak anılan Osmanlı topraklarını (Basra Vilayeti'nden Mu-

¹ Osmanlı İmparatorluğu döneminde bugün Kuzey Irak olarak adlandırdığımız bölgedeki Kürt hareketinin kökenleri ve özellikleri için bkz. Wadie Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi, Kökenleri ve Gelişimi*, çev. İsmail Çekem, Alper Duman, Ankara, İletişim Yayınları, 1999 ss. 281-304.

sul vilayetine kadar uzanan topraklar) işgal etmesiyle birlikte yeni bir dinamizm kazandı. İngiltere, Basra Körfezi ve Hindistan arasındaki yolu güvenlik altına almak için önce Irak'ın güneyini 1914'te işgal etti.² Sykes Pycot Anlaşması ile Irak'ın kendisine kalacağını planlayan İngiltere, hem Arap coğrafyasında etkinlik kurmak hem de Hindistan yolunu güvenlik altına almak için Irak'a özel bir önem veriyordu. 1917'de Bağdat'ı ele geçiren İngiltere, 1918'de Mondros Ateşkes Anlaşması imzalandıktan sonra Musul'u işgal edip kendi yönetimindeki Irak'a eklemek istedi.³ Musul Vilayeti petrol zengini olması ve İran-Osmanlı ile güneydeki Arap nüfus arasında tampon bölge yaratması nedeniyle İngiltere için son derece önemliydi.⁴ I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin Basra ve Bağdat'a girerken asıl amacı bu toprakları ilhak etmektir. Fakat, Basra ve diğer Şii bölgelerdeki isyanlar, İngiltere'nin uzun süreli bir işgali kaldıracak ekonomik ve askerî gücünü yitirmiş olması ve Birinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemde ilhaka karşı esen rüzgarlar, İngiltere'yi Irak'ta yeni bir politika geliştirmeye itti.⁵

İngiltere, I. Dünya Savaşı'ndan büyük bir güç yitirerek çıkmasına rağmen, ABD'nin izolasyonist politikayla içe kapanması ve SSCB'nin devrim sonrası yaşadığı büyük çalkantılar nedeniyle, Orta Doğu'daki gelişmelerde en önemli aktör haline gelmişti. İngiltere'nin o dönemdeki Orta Doğu politikasının iki temel ayağı vardı: Birincisi, Mısır'ı kontrol altında tutmak, ikincisi ise Şerif Hüseyin ve ailesinin desteklenmesiyle bir dizi İngiliz yanlısı Arap devleti kurmaktır. 1916-24 arasında İngilizlerin desteği ile Hicaz bölgesini yöneten Şerif Hüseyin'in oğlu olan Faysal'ın 1921'de Irak'ta tahta oturmasıyla, İngiltere için Ürdün-Hicaz ve Irak arasındaki bağ daha da güçlendi.

Irak devleti, İngiltere'nin üç Osmanlı Vilayeti olan Basra, Bağdat ve Musul'u bir araya getirmesiyle doğdu. Bu üç vilayette de etnik ve mezhepsel dağılım birbirinden farklıydı. Basra'da Şii Araplar, Bağdat'ta Sünni Araplar çoğunluğu oluşturuyordu. Ancak, İngiltere'nin Irak'ta kurmaya çalıştığı yönetim bölgede çoğunluğu oluşturan Şii Araplar tarafından kabul edilmemişti. Birçok Şii Arap aşireti İngiltere'yi işgalci güç olarak gördüklerinden ve bağımsızlık istediklerinden büyük bir direniş örgütlediler.⁶ Irak'ta nüfusun çoğunlu-

² Samira Haj, *The Making of Iraq, 1900-63: Capital, Power and Ideology*, New York, State University of New York Press, 1997, s. 27.

³ Ahmet Mesut, *İngiliz Belgelerinde Kürdistan 1918-1958*, İstanbul Doz Yayınları, 1992, s. 93.

⁴ Edmund, Ghareeb, *The Kurdish Question in Iraq*, Syracuse, Syracuse University Press, 1981, s. 28.

⁵ Toby Dodge, *Inventing Iraq: The Failure of Nation Building and a History Denied*, London, Hurst and Company, 2003, ss. 9-14.

⁶ İngiliz işgaline karşı yürütülen direniş ve 1920'lerdeki isyanlar için bkz. Amal Vinogradov, "The 1920 Revolt in Iraq Reconsidered: The Role of Tribes in National Politics," *International Journal of Middle East Studies*, Cilt. 3, Sayı. 2, Nisan 1972, ss.

ğunu Şiiler oluşturmaya rağmen İngiltere, Irak'ı Sünni bir ailenin (Şerif Hüseyin'in soyundan gelenlerin) yönetmesini istiyordu.⁷ Fakat, İngiltere, Sünni Arapların yanında yer almasına rağmen, nüfus ve silahlı güç açısından üstünlük Şiilerin elindeydi. Bu nedenle, İngiltere, kalıcı bir Sünni iktidarı yaratabilmek için Şii ve Sünni Araplar arasında bir denge kurmaya çalıştı. Irak'ta İngiliz işgaline karşı direnen Şii Arap çoğunluğuna karşı Faysal'ı desteklemenin en önemli aracı Iraklı Kürtlerdi.⁸ Fakat, İngiltere'nin Kürtlere yaklaşımı salt Irak merkezli değildi.

İngiltere, bölgesel çapta bir Kürt politikası izliyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra İngiltere'nin tüm bölgedeki Kürt politikasının temeli Türkiye ile Orta Asya, Kafkasya ve İran'daki Türkler arasında bir tampon görevi yapabilecek bir Kürt devleti kurulmasıydı.⁹ Böylece, bu bölgede Türk kökenli halkların bir arada yaşayabilmesi engellenmiş olacak, hem de Irak, İran ve Türkiye gibi ülkeler Kürt sorunlarıyla uğraşacaklarından gerçek anlamda bir bölgesel güç haline gelemeyeceklerdi. Ancak, Türkiye'deki ulusal kurtuluş mücadelesinin başarılı olması ve Kral Faysal'ı ayakta tutabilmek için Kürtleri Irak'ta bir denge unsuru olarak kullanmak istemesi nedeniyle İngiltere bu politikasından vazgeçti.¹⁰

Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizler Kürtleri yanlarına çekebilmek için bağımsızlık da dahil olmak üzere birçok söz vermişti. Bu nedenle, Iraklı Kürtler İngiltere'nin Irak politikasını başlangıçta memnuniyetle karşılamışlardı. 1918 baharında Irak'ın kuzeyindeki Süleymaniye kentinde yapılan bir toplantıda bölgenin önde gelen Kürt aşiretleri, İngilizlere kendi bölgelerini yönetmelerini önerme kararı almışlardı.¹¹ Ancak işgalin ilk yıllarında İngiliz karar vericileri arasında Kuzey Irak'ın geleceği konusunda bir fikir birliği yoktu. Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmasına destek mi verileceği yoksa Irak devletine entegre mi edileceği sorusu ciddi bir tartışma yaratmıştı.¹² Ancak, 1921'in sonlarından itibaren İngilizler ise Irak'ın kuzeyinde bir veya birden fazla yarı özerk Kürt bölgesi kurup bunu aşağıdaki Arap devletine ekleme politikasını benimzediler. Bunun için de bölgede birlikte çalışabilecekleri bir lider aramaya giriş-

123-139.

⁷ Magnus Persson, *Great Britain, the United States and the Security of the Middle East: The Formation of Baghdad Pact*, Lund University Press, Malmö, 1998, s. 38.

⁸ Robert Olson, *The Kurdish Question and Turkish Iranian Relations From World War I to 1998*, California, Mazda Publishers, 1998, s. 5.

⁹ Olson, *a.g.e.*, s. 4.

¹⁰ Olson, *a.g.e.*, s. 7.

¹¹ Mesut, 1992, s. 20-21.

¹² Bu tartışma için bkz. Saad Eskander, "Southern Kurdistan under Britain's Mesopotamian Mandate: From Separation to Incorporation, 1920-23," *Middle Eastern Studies*, Cilt 37, Sayı 2, Nisan 2001, ss. 153-180.

mişlerdi.¹³ Bu lider arayışının sonucu olarak, İngiltere, bölgenin önde gelen aşiretlerinden birisinin lideri olan Mahmut Berzenci'yle ortaklık kurdu. Fakat, Berzenci İngiltere'nin kendisine biçtiği rolden daha büyük düşünüyor, kendisini Kürt topraklarının Kral Faysal'ı olarak görüyordu.¹⁴ Berzenci'nin bağımsızlık arayışı başka bazı Kürt aşiretleri tarafından da destekleniyordu. Böylece, 1923 yılında Berzenci, Süleymaniye'de bir isyan başlattı. Diğer yandan Kuzey Irak'ın bir başka bölgesinde Barzani aşireti bazı diğer aşiretlerle sağladığı birlikle İngilizler ve Araplara karşı bir isyan çıkarmıştı. Irak'ta kurulan rejim bununla tek başına başa çıkamadığı için isyanı İngiltere bastırıldı.¹⁵

1922'den sonra Kürtlerin bağımsızlık arayışları Irak'ta İngiltere'nin istediği gibi bir yönetim kurulmasının önündeki en önemli engellerden birisi haline geldi. Bağdat'ta kuracağı Sünni bir Arap yönetimi altında Irak'ı dolaylı olarak yönetmeyi planlayan İngiltere için Kürtlerin dengeleyici rolü çok önemliydi. Bu nedenle, Irak'ın kuruluşu aşamasında Sünni ve Şii Araplar arasında bir denge kurabilmek için Kürtleri Sünni Arapların tarafında dengeye sokmak istiyorlardı.¹⁶ Bu nedenle, İngiltere bu bölgeyi Irak'a gevşek bir şekilde ekleme kararı vermişti.¹⁷

1920'ler boyunca Kürtler çeşitli zamanlarda isyan çıkarmaya devam ettiler. Bunlar da İngiltere tarafından bastırıldı. Fakat, vesayet yönetiminin sonuna yaklaşırken İngilizler Kürtler ile Sünni Arapların başa çıkmakta yaşayacağı sorunları gözönüne alarak bazı haklar tanımalarını sağladı. Bu durum, 1932'de Irak Devleti'nin kuruluşu sırasında Milletler Cemiyetine sunduğu belgeye de yansdı. Bu belgeyle Kürtlere (aynı zamanda Türkmenlere de) bazı kültürel haklar verildi.¹⁸

20. yüzyılın ilk yarısında Kürtlerin dış güçlerle ilişkisini sağlayan son önemli gelişme İkinci Dünya Savaşı oldu. Birinci Dünya Savaşı'nın tersine İkinci Dünya Savaşı sırasında hiçbir devlet Kürtlere bağımsızlık umudu vermedi. Aslında konuya Irak'taki Kürt hareketi açısından bakıldığında bir hayal kırıklığı sezilmektedir. Çünkü, 1941 yılına kadar Bağdat İngiltere'nin safında yer aldığından Londra'nın Kürtler üzerindeki baskıları nedeniyle Kürtler isyan

¹³ Cecil J. Edmonds, *Kurds, Turks and Arabs: Politics, Travel and Research in North-Eastern Iraq, 1919-1925*, London, 1957, s. 38.

¹⁴ Jwaideh, 1999, s. 55.

¹⁵ David McDowall, *A Modern History of the Kurds*, London, I.B. Taurus, 2004, ss. 151-183.

¹⁶ Olson, 1998, s. 7.

¹⁷ Ghareeb, 1981, s. 29.

¹⁸ *Declaration of The Kingdom of Iraq, Made At Baghdad On May 30th, 1932, On The Occasion Of The Termination Of The Mandatory Regime in Iraq, and Containing The Guarantees Given To The Council by The Iraqi Government*
http://www.ringnebula.com/Oil/Iraq_1932_LeagueofNations.htm

çıkarmamıştı.¹⁹ 1941'de Bağdat'ta gerçekleşen Nazi yanlısı darbeyle Raşit Ali rejimi işbaşına geldi. Bu dönemde İngilizlerin de desteğiyle Kürtler rejime karşı isyan çıkarma planları yapmışlarsa da, Raşit Ali rejiminin kısa sürmesi bunu gereksiz kıldı. Savaşın geri kalan yıllarında İngiltere'nin yanında yer alan Irak hükümetine karşı isyan çıkartmayan Kürtler, bu durumun kendilerine İngilizlerin gözünde bir prestij kazandıracağını ve bu nedenle ödüllendirileceklerini düşündüler. Fakat, Batı ülkelerinin savaştan sonra İran ve Irak'ı SSCB'ye kapı tırmak istememesi nedeniyle Kürtlere uzak durması, Irak ve İran'daki Kürt hareketlerin beklentilerinin boşa çıkmasına neden oldu. Dahası, SSCB'nin bölgedeki yükselişi ve Kürtlere yardımı bu hareketleri SSCB'ye yakınlaştırmıştır.²⁰

Yukarıda bahsedilen dönem Kuzey Irak'taki Kürt hareketinin 20. yüzyıldaki ilk önemli dönemecini oluşturmuştur. Görüldüğü gibi bu dönemde Kürtleri önce örgütleyip silahlandıran daha sonra da onları Irak devletine entegre eden İngiltere'dir. ABD'nin bu dönemde ne genel anlamda Orta Doğu'da ne de Irak'ta belirleyici bir aktör olduğu söylenemez. Bununla birlikte, 1914'te Wilson İlkeleri'yle Kürtler de dahil olmak üzere kendi kaderini tayin hakkını savunmuş olması, Kürtlerin gözünde ABD'nin kendilerine destek olabileceği algısını yaratmıştır. Fakat, ne Irak'ta ne de bölgede Kürt nüfus barındıran diğer ülkelerde 1930 ve 40'lardaki Kürt ayaklanmalarında ya da siyasi hareketlerinin örgütlenmesinde ABD rol oynamamıştır.²¹

İLGİSİZLİK VE MESAFE KOYMA DÖNEMİ: 1945-58 ARASINDA ABD VE IRAKLI KÜRTLER

1945-58 Arasında ABD'nin Orta Doğu Politikası ve Irak'ın Yeri

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Orta Doğu'ya sınırlı bir ilgi duyan ABD'nin bu yaklaşımı savaş sırasındaki gelişmeler nedeniyle değişmeye başladı. İki savaş arası dönemde Orta Doğu'da gelişmekte olan petrol sanayiini daha çok ABD'nin çokuluslu petrol şirketleri yönlendirmesine rağmen, yukarıda da belirtildiği gibi, Arap Yarımadası'ndaki siyasi gelişmelerde temel rolü İngiltere oynuyordu.²² Ancak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden yapılan dünya ekonomisinde petrolün çok önemli bir rol oynaması ve Orta Doğu'nun dünya petrollerinin yaklaşık üçte ikisini²³ barındırdığının ortaya çıkma-

¹⁹ Jwaideh, 1999, s. 518.

²⁰ Jwaideh, a.g.e, ss. 518-519.

²¹ Alfred Prados, *Kurdish Separatism in Iraq: Developments and Implications for The US*, CRS Report for Congress, 6 Mayıs 1991, s. 3

²² William J. Bowers, *Saudi Arabia and the United States' Plan for Middle East Defense*, Yayınlanmış Doktora tezi, 2006, s. 2.

https://beardocs.baylor.edu/bitstream/2104/4839/1/william_bowers_masters.pdf

²³ Pentagon'un 1946 yılı sonlarında yayınlanan bir raporunda Orta Doğu'daki petrol

sı ABD'nin bölgeye yönelik ilgisini artırdı.²⁴ Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Pasifik Savaşları'nda Arap Yarımadası'nın askerî açıdan oynadığı rol, bu bölgeyi ABD için hayati hale getirdi.²⁵ Bu nedenle daha 1943 yılında ABD Suudi Arabistan'ın ABD'nin savunmasında hayati bir rolünün olduğunu açıkladı. 1944 yılında Suudi Arabistan'a yapılacak ABD ekonomik yardımı karşılığında, Riyad'da ABD'ye bir hava üssü verilmesi ABD'nin Orta Doğu'ya girişindeki en önemli basamak oldu.²⁶

Bölgenin coğrafi konumu ve yeraltı kaynakları, Orta Doğu'ya özel bir önem katmasına rağmen, ABD'nin Orta Doğu'ya yönelmesinin en önemli nedeni ABD dış politikasındaki strateji değişimi ve SSCB etkisidir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra ABD'nin hegemon güç olarak ortaya çıkmasıyla birlikte dünyanın hemen hemen tüm bölgelerine daha yakından ilgi duyduğu görülmektedir. 1946'da Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında ABD dış politikasına temel olan George Kennan'ın SSCB'yi çevreleme stratejisi ve Paul Nitze'nin NSC 68'deki yaklaşımı, Orta Doğu'yu ABD'nin güvenlik sistematığının ayrılmaz bir parçası haline getirdi. NSC 68'e göre, SSCB'yi çevrelemenin en önemli araçları olarak ortaya çıkan güvenlik teşkilatları Avrupa'dan Uzak Doğu'ya kadar bir bütünlük arz ediyordu.²⁷ Bu bağlamda, Orta Doğu, petrole sahip olması, çevreleme politikasında kritik bir yer tutan ABD askerî üslerinin konuşlandırılmasındaki önemi, coğrafi konumu ve SSCB'nin yayılma alanı olması nedeniyle ABD için özel bir önem kazanmıştı.²⁸

Soğuk Savaş'ın ilk on yılı boyunca ABD'nin Orta Doğu'daki temel amaçları, bölgede Sovyetler Birliği'nin komünist rejimler kurulması yoluyla etkinlik kazanmasını ve Sovyetlerin petrol sahalarının kontrolünü eline geçirmesini engellemektir. ABD'nin İngiltere öncülüğünde örgütlemeye çalıştığı Orta Doğu Savunma Örgütü bu girişimin ilk örneğiydi.²⁹ Ama bu girişim, o dönemde ABD ve İngiltere ile işbirliği yapmanın halk gözünde yaratacağı etkilerden çekinen Arap dünyası liderleri tarafından olumsuz karşılandı. İngiltere,

rezervlerinin ABD'nin iki katından fazla olabileceği (20.5-50.5 milyar varil arasında) belirtilmişti. Michael Cohen, *Fighting World War Three from the Middle East: Allied Contingency Plans 1945-54*, London, Frank Cass, 1997, s.35. Bu rakam daha sonraki yıllarda yapılan yeni keşiflerle kabaca dünya petrol rezervinin üçte ikisine çıktı.

²⁴ Paul D'Amato, "U.S. Intervention in the Middle East: Blood for Oil" *International Socialist Review*, Sayı 15, Aralık 2000-Ocak 2001

http://www.isreview.org/issues/15/blood_for_oil.shtml

²⁵ Magnus, 1998, s. 71.

²⁶ Bowers, 2006, s. 4.

²⁷ NSC 68: *United States Objectives and Programs for National Security (April 14, 1950) A Report to the President Pursuant to the President's Directive of January 31, 1950* <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/nsc-68/nsc68-3.htm>

²⁸ Magnus, 1998, s. 72.

²⁹ Magnus, 1998, s. 80.

sömürgeci güç olarak olumsuz bir imaja sahipti. Ayrıca, ABD ve İngiltere'nin 1948 Arap-İsrail Savaşı'ndaki tutumları Arapları rahatsız etmişti. Tüm bunlara ek olarak, bu savunma örgütü girişiminin en kilit ülkesi olarak görülen Mısır'da 1952 yılında meydana gelen darbeye, milliyetçi bir rejimin iktidara gelmesi bu projeyi imkânsız hale getirdi.³⁰

Milliyetçi ve anti emperyalist bir rejimin işbaşına geldiği Mısır'ın, ABD'nin planladığı yeni güvenlik teşkilatında yer almayacağı ortaya çıktıktan sonra ABD, Kuzey Kuşağı kavramına yöneldi. Güney Batı Asya'da Sovyet etkisini kırmaya dayanan Kuzey Kuşağı fikri, bölgenin iki önemli ülkesine dayanıyordu: Pakistan ve Türkiye. ABD, bu iki ülkeye İran ve Arap ülkelerinin eklenmesiyle "Sovyet tehdidi"nin engelleneceğini düşünüyordu.³¹ Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, Arap dünyasında milliyetçiliğin, özellikle Nasrılığın etkisinin artması, bu devletlerin ABD ve İngiltere ile ittifak kurma fikrine uzak durmasına neden oluyordu. Irak bu ülkeler arasında istisnayıydı. Çünkü, Irak'ta monarşi, Nasrıcı milliyetçilerin, SSCB'nin desteklediği komünist partilerin ve Kürt isyancıların tehdidi altındaydı. Bağdat Paketi'yle hem monarşiyi hem de toprak bütünlüğünü koruyabileceğini düşünen Irak ABD ile yakın işbirliği fikrine son derece sıcak bakıyordu. Böylece, 1955'te Bağdat Paketi'nin kurulmasıyla Irak, Orta Doğu'da ABD için en önemli devletlerden birisi haline geldi.

Özetleyecek olursak; 1945-58 arası dönemde, petrol zengini Irak devleti, SSCB'yi çevrelemek ve SSCB'nin Orta Doğu'ya inmesini engellemek için kurulan ittifakın bir kilit üyesi olmuş; bölgedeki diğer Amerikancı (İran ve Suudi Arabistan gibi) rejimlerle iyi ilişkiler kurmuş; ABD karşıtı Arap rejimleriyle (Mısır ve Suriye) mücadeleye girişmiş; bu nedenlerle de, ABD için Orta Doğu'nun en önemli devletlerinden birisi haline gelmişti. Bu nedenle 1945-58 arası dönemde ABD'nin Kuzey Irak'taki Kürt hareketine hiç de sıcak yaklaşmadığı ve ilişkilerin yok denecek kadar sınırlı olduğu görülmektedir. Yukarıda aktarılan atmosfer çerçevesinde ABD'nin Kuzey Irak'a yaklaşımı şu şekilde ele alınabilir.

1945–58 Döneminde ABD ve Iraklı Kürtler

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Batı'dan beklediği desteği göremeyen birçok Kürt örgütü biraraya gelerek Kürt Sorunu'nun uluslararası platformda çözülebilmesi için yirmiden fazla girişimde bulundu. Ancak bu girişimler başta ABD olmak üzere Batı dünyasında önemli bir etki yaratmadı ve destek bulmadı.³²

Soğuk Savaş'ın başladığı yıllarda ise ABD hem Irak'taki hem de diğer ülkelerdeki Kürt hareketine mesafeyle yaklaşıyordu. Bunun en önemli nedenle-

³⁰ Magnus, 1998, s. 81.

³¹ Magnus, 1998, s. 120.

³² Jwaideh, 1999, ss. 528-534

ri, Kürt hareketinin ABD'nin müttefiki olarak gördüğü İran, Türkiye ve Irak gibi ülkelerde etkin olması ve başta Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ni kuran liderlik ve Mustafa Barzani'yi SSCB etkisinde görmesiydi.³³ İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında SSCB'deki ABD Büyükelçisi Harriman İran ve Irak'taki Kürtlerin, SSCB'nin kullanmaya karar vermesi halinde ayrılıkçı karaktere bürünebileceğini ve bu nedenle sorun yaratabileceğini yazmıştı.³⁴ *Foreign Affairs*'te 1946 yılında yayımlanan bir makalede ABD'nin Kürt hareketlerine yönelik şüphesi açıkça ortaya konuluyordu.³⁵

ABD, 1946'da İran'da kurulan Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ni tamamen Sovyet yanlısı bir oluşum olarak görmekte ve SSCB'nin genişleme çabasının bir parçası olarak algılamaktaydı. Hatta, SSCB'nin örgütlediği ve silahlandırdığı Kürt grupların Musul'u ele geçirme planları yaptığı bile düşünülüyordu.³⁶ İran ve Irak'taki Kürt hareketleri arasındaki yakın ilişki ABD'nin bu konudaki algılamasının Iraklı Kürtleri de içerecek bir şekilde genişlemesine neden oldu.³⁷ Mahabad Kürt Cumhuriyeti girişiminin başarısız olmasından sonra başta Mustafa Barzani olmak üzere Kürt hareketinden önde gelen birçok kişinin SSCB'ye kaçması, bu algıyı daha da güçlendirdi.³⁸ 1951 yılında ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı tarafından hazırlanan bir raporda, o dönemde Irak'taki Kürt hareketinin lideri olan Mesut Barzani'den SSCB'nin ajanı olarak söz ediliyordu.³⁹ Bu nedenle, ABD'nin 1950'lerde Kuzey Irak'taki sınırlı girişimleri Iraklı Kürtler ile SSCB'nin arasını bozmaya odaklanmıştı. Kissinger'ın aktardığı kadarıyla ABD Dışişleri Bakanlığı belgelerine göre 4 Nisan 1954'te Bağdat'taki ABD elçiliğinden bazı diplomatlar Kuzey Irak'ı ziyaret etmiş ve bölge halkını etkilemek ve propaganda yapmak için broşürler dağıtmıştı.⁴⁰ Ayrıca, ABD tarafından yapılan radyo yayınları ve benzeri iletişim faaliyetleri komünizm karşıtlığına ve Kürt milliyetçiliğine karşı odaklanmıştı.⁴¹

³³ Chris Kutschera, *Kürt Ulusal Hareketi*, çev. Fikret Başkaya, İstanbul, Avesta, 2001, s.232.

³⁴ *The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State*, Sayı 2215, 23 Ekim 1945 içinde Meho, 2004, s. 414.

³⁵ William Linn Westermann, "Kurdish Independence and Russian Expansion," *Foreign Affairs*, Cilt 24, Sayı. 4, Temmuz 1946, ss. 675-686.

³⁶ *The Charge in the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State*, 17 Mart 1946, içinde Meho, 2004, s. 418.

³⁷ Westermann, a.g.e. s. 676-677.

³⁸ Abdullah Kıran, "Kürt-Amerikan İlişkileri I," *Serbesti*, Sayı 24, Bahar 2006, s. 44.

³⁹ Kıran, a.g.e s. 44.

⁴⁰ Henry Kissinger, *Years of Renewal*, New York, Simon and Shuster, 1999, s. 578.

⁴¹ United States Embassy, Iraq Cable from Edward S. Crocker II to the Department of State. "Recent Developments in Connection with the Kurdish-Language News Bulletin," 10 Nisan 1950. ve University of Michigan. Department of Near Eastern Studies Letter from George Cameron to Edward W. Barrett. [Propaganda Activities in

Buna karşılık, Kürt hareketi asıl desteği SSCB'den almasına rağmen, Batı'ya da yanaşmaya çalıştı. Kürtler açısından bunun iki nedeni vardı: Birincisi SSCB'ye güvenmiyorlardı. Mahabad Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra SSCB'ye kaçan Kürt liderliği beklediği ilgiyi bulamamıştı. Burada birçok zorlukla karşılaşmışlar, bir anlamda SSCB'den soğumuşlardı.⁴² İkincisi, Kürt hareketi kökeni itibarıyla Batı karşıtı ve komünist değildi. Tersine, kendilerine yardım edilmesi durumunda Batı ve ABD için iyi bir müttefik olacaklarını düşünüyorlardı.

Fakat, yukarıda da açıklandığı gibi, ABD'nin bu dönemde SSCB'ye karşı oluşturmaya çalıştığı Orta Doğu'daki ittifakta ve Nasr'cı milliyetçiliğin yayılmasının engellenmesinde Irak çok önemli bir yer tutuyordu. Bu nedenle, Kürt hareketinin taleplerine uzak durdu. Dahası, Kürt sorununun İran ve Türkiye'yi de kapsamaması ABD'yi Orta Doğu'daki Kürt hareketine karşı olmaya itiyordu. Ancak, bu denklem 1958'de Irak'ta meydana gelen darbeden sonra kısmen değişmeye başladı.

ÖRTÜLÜ OPERASYONLAR DÖNEMİ: 1958-1975 ARASINDA ABD VE IRAKLI KÜRTLER

1958-75 Arası Dönemde ABD'nin Orta Doğu Politikası ve Irak

1958 Darbesi'yle Irak'ta monarşinin yıkılması ve yerine cumhuriyetin kurulması, sadece Irak iç politikasında değişiklik yaratmadı. Yeni rejimin, Bağdat Paketi'nden çıkması, SSCB ile yakın ilişkiler kurmaya çalışması, İran ve İsrail ile ilişkilerinin gerilmesi, Basra Körfezi'ndeki Arap devletleriyle arasının açılması ve petrol politikası nedeniyle, ABD-İrak ilişkileri kötüleşti. Dönemin ABD Başkanı Eisenhower Irak'taki devrimi Kore Savaşı'ndan beri en tehlikeli kriz olarak nitelerken, ABD ve İngiltere, devrimin yayılmasını engellemek için Lübnan ve Ürdün'e asker gönderdi. Dahası bazı iddialara göre, dönemin ABD Dışişleri Bakanı olan John Dulles, Irak'ı işgal edip yeni bir rejimi işbaşına getirmeyi bile düşünmüştü.⁴³ Hatta, CIA o dönemde ABD karşıtı diğer ülkelerde de denediği gibi (örneğin Küba'da) Irak'ta da bir doğrudan bir de dolaylı suikast girişiminde bulundu. Darbeden sonra Irak Devlet Başkanı olan Abdülkerim Kasım'ı zehirli bir mendille öldürtmeye çalışan CIA, bu girişiminde başarısız oldu.⁴⁴ 1959 yılında ise Kasım'a CIA destekli bir başka suikast girişiminde

Iraq; Attached to Cover Memorandum], 24 Ekim 1951. Bu dökümanlar şu web sitesinden alınmıştır. Joyce Battle, *U.S. Propaganda in the Middle East - The Early Cold War Version*, National Security Archive Electronic Briefing Book, Sayı. 78 13 Aralık 2002, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB78/docs.htm>

⁴² Kıran, a.g.e., s. 44.

⁴³ Richard Becker, "1958-1963, Iraq Revolution and the U.S. Response," *Press for Conversion*, Sayı 51, Mayıs 2003, s. 20.

⁴⁴ Michael Gunter, "Foreign Influences on the Kurdish Insurgency in Iraq," *Orient*, Cilt

daha bulunuldu. Başarısız olan bu girişim, Irak siyaset sahnesine Saddam Hüseyin'in çıktığı ilk olaydır.⁴⁵

1958-1963 yılları arasında görev yapan Abdülkerim Kasım döneminde Irak, Sovyetler Birliği ve milliyetçi Arap devletleriyle iyi ilişkiler kurma yoluna gitti. 1960'da OPEC'in kurulmasında önemli bir oynayan, 1961'de Kuveyt'i işgal etme tehdidinde bulunan Kasım rejimi, petrol sanayiini millileştirmeyi de hedeflemişti. Bu çerçevede, 1962 yılında Irak Milli Petrol Şirketi'ni kurdu. Kasım yönetimi, 1963 yılında ABD destekli bir darbeyle devrildi. Bu darbenin ABD'ye daha yakın bir Irak yönetimi ortaya çıkarması bekleniyordu. Fakat, altı ay sonra gerçekleşen bir darbe içinde darbeye Baas'ın içindeki radikal kanat işbaşına geldi.⁴⁶

Kasım'ın yerine işbaşına gelen Abdüselam Arif ve Abdülrahman Arif kardeşler dönemlerinde de Irak milliyetçi çizgisini korudu. Hatta, daha çok Nasrıcı çizgiye kaydı. 1968'de Hasan El Bakr tarafından yapılan darbeye sona eren Arif kardeşler dönemi, ABD-İrak ilişkisini iyileştirmedi.

1967 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail ile Irak arasındaki çatışmanın devam etmesi, İran-İrak ilişkilerinde gerginliğin tırmanması ve Irak'ın SSCB ile ilişkilerini geliştirmesi ABD ile Irak arasındaki sorunların sürmesine neden oldu.

1970'lerin başından itibaren Orta Doğu'da önemli değişimler yaşanmaya başladı. 1970 yılında Nasr'ın ölümünden sonra Mısır'ın Arap dünyasındaki etkinliği zayıfladı. Irak, Nasr'dan sonra Arap Milliyetçiliği'nin bayraktarlığını üstlenmeye çalıştı. Bu durum İran ve İsrail için önemli bir tehdit anlamına geliyordu. Irak, bir yandan Filistin Meselesi'nde radikal bir tutum izliyordu. Diğer yandan, Basra Körfezi'ndeki emirlikleri ve Suudi Arabistan'ı tehdit ediyordu. Bu durum, Basra Körfezi'ni kontrol altına almaya çalışan İran ile Irak arasındaki çatışmayı büyük ölçüde tırmandırmıştı. 1971'den itibaren İngiltere'nin Basra Körfezi'ni boşaltmasıyla, bölgede hakim güç haline gelmeyi planlayan ve bunun için ABD'nin desteğini arkasına alan İran, ilk olarak en önemli rakibi Irak'ı zayıflatmak için askerî, ekonomik ve siyasi girişimlerini artırdı. Bunun için Kürt kartını devreye soktu.

İran'ın ABD desteğini arkasına alması ve Irak'taki Kürt hareketini desteklemesi, Irak'ı SSCB ile daha da yakınlaştırdı. Bu nedenle, Irak hükümeti iç

34, Sayı 1, Yıl 1993, s. 106.

⁴⁵ Bu suikast girişiminde CIA ve Saddam Hüseyin'in rolü için bkz. Andrew Cockburn ve Patrick Cockburn, *Out of the Ashes: The Resurrection of Saddam Hussein*, New York, Harper&Collins Publishers, 2000, ss. 72-74.

⁴⁶ ABD, Irak Baası içinde bazı gruplarla iyi ilişkiler kurabileceğini düşünüyordu. Bu nedenle, Irak Baası'na hiçbir dönem tam olarak cephe almadı. 1963 darbesini destekledi. 1975'ten sonra da Bakr ve Saddam Hüseyin ile iyi ilişkiler kurdu. Bu yaklaşımı CIA'in eski Yakın Doğu Bölümü Şefi James Chritchfield verdiği bir mülakatta açıkça dile getirmiştir. Bkz. *Interview with James Chritchfield, The Survival of Saddam*, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/saddam/interviews/critchfield.html>

politikada Sovyet destekli komünist partilerin güçlenmesinden endişe duymasına rağmen, SSCB ile işbirliği arayışına gitti. Bunun sonucunda SSCB ile Irak arasında 1972’de Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalandı. Irak-SSCB ilişkilerindeki iyileşme, Irak’ın hızla silahlanması ve petrol üretimini artırması İran’ı, İsrail’i ve dolayısıyla ABD’yi endişelendirmeye başlamıştı. Irak’ın gittikçe Sovyetler Birliği etkisi altına girdiğini gören ABD, Irak rejimini zayıflatmak için İran aracılığıyla Kürt hareketini desteklemeye başladı. Ancak ileride de açıklanacağı gibi, ABD, bu desteği kapalı, temkinli ve koşullu olarak verdi.

1958 –75 Arası Dönemde Irak’ta Kürt Hareketi

1958 Devrimi başlangıçta Irak’taki Kürt hareketine bazı avantajlar getirdi. 1940’lardaki isyanlar ve Mahabad Kürt Cumhuriyeti’ndeki rolünden sonra Irak’tan kaçıp SSCB’ye sürgüne giden Mustafa Barzani, devrimden sonra Irak’a davet edildi. Abdülkerim Kasım’ın özerklik veya benzeri haklar yoluyla Kürt sorununa çözüm getirmek gibi bir niyeti yoktu. Ancak Kürt meselesine yaklaşımları, Krallık zamanındaki hükümetlerden farklıydı. Irak’ta, Devrim’den bir hafta sonra Kürt hareketinin önde gelenleri de dahil olmak üzere çok sayıda siyasi tutuklu serbest bırakıldı. Ayrıca, 27 Temmuz 1958 tarihli geçici anayasanın 3. maddesi Arap ve Kürtlerin işbirliğinden söz ediyor ve haklarını güvence altına alıyordu. Bu durum Kürtlerde bir bayram havası yarattı ve Kasım rejimine başlangıçta destek vermelerine yol açtı.⁴⁷ Fakat, 1958 Devrimi’ni yapan grup içinde ciddi ideolojik farklılıklar vardı. Özellikle devrimin ikinci adamı ve içişleri bakanı olan Abdüselam Arif ile Kasım arasında bu farklılıklar belirgindi. Kasım, Iraklılığa dayanan bir milliyetçiliği savunurken Arif koyu bir Pan Arapçı’ydı. Irak’ın bir Arap devleti olduğunu ve Birleşik Arap Cumhuriyeti⁴⁸ ile birleşmesi gerektiğini savunuyordu.

Devrimden kısa bir süre sonra General Kasım ile Nasrılar ve komünistler arasında açık bir güç mücadelesi patlak verdi. Kasım, komünistler ve Nasrılar ile mücadele ederken Barzani’ye bağlı Kürtler Kasım’a destek verdi.⁴⁹ Fakat, Kasım’ın zayıfladığını düşünen Kürtler özerklik taleplerini artırdıkça aralarındaki 1959 yılından itibaren ilişkiler bozulmaya başladı. Bunun üzerine Kasım, Kuzey Irak’ta daha önceki Irak hükümetlerinin de yaptığı gibi isyancı Kürtlere karşı hükümetin yanında olan Kürt aşiretlerini silahlandırdı.

Kasım’ın gerçekleştirmeye çalıştığı toprak reformu⁵⁰ nedeniyle hükümete büyük tepki duyan Kürt aşiretlerinin desteğiyle Kasım’ın silahlandırdığı

⁴⁷ Kutschera, 2001, s. 240.

⁴⁸ Mısır ile Suriye’nin 1958 yılında bir araya gelmesiyle kurulan ve Nasr’cı fikirlerin temel alındığı bir Arap devleti.

⁴⁹ Ghareeb, 1981, s. 38.

⁵⁰ Devrim’den sonra Kasım’ın ilk hedeflerinden birisi Irak’ta geniş çaplı bir toprak reformu yapmaktı. Topraksız köylülere toprak dağıtmayı amaçlayan bu reform sadece Kuzey Irak’ta değil ülkenin geri kalanında da aşiret reislerinin tepkisiyle karşılaşmıştı.

aşiretleri yenen Barzani, bu tarihten sonra daha da güçlendi.⁵¹ Bunun sonucu olarak 1961’de ise kuzeyde büyük bir Kürt isyanı başladı.⁵² 1963’te Abdülselem Arif’in işbaşına geldiği darbeden sonra savaş iyice kızıştı. İsyân 1966’a kadar sürdü ve bu süreç içinde Irak ordusu büyük güç kaybetti. 1966’da yapılan ateşkesten sonra Bağdat’ta savaşın sürdürülmesinin ülkeye zarar verdiği ve özerklik taleplerinin kabul edilmesi havası oluştu. Aynı yıl dönemin Irak Başbakanı Abdullah Rahman El Bezzaz Kürtlere bazı bölgelerde özerklik veren bir anlaşma planı sundu.⁵³ Ancak, bu plan yürürlüğe giremeden 1968 darbesiyle ortadan kaldırıldı.

1958’deki Devrim’den sonra Irak, 1963 ve 1968 yıllarında iki darbeye sahne oldu. 1968’de hükümeti ordu içinden bazı subayların desteğiyle darbeye deviren Baasçılar, aynı Kasım gibi içeriden tehditlerle karşı karşıyaydı. Bir yandan Irak Komünist Partisi faaliyetlerini hızlandırmıştı. Diğer yandan, Baasçılar hem kendi içlerinde çatışıyordu; hem de ordu ile iktidar mücadelesine girmişti. Bunun sonucunda Irak, 1969 yılında bir darbe içinde darbe daha yaşadı. Devlet Başkanı Hasan El Bakr bir grup Baasçıyı ülkeyi Kürt meselesine odaklayarak, orduyu İran ve İsrail ile mücadele etmekten alıkoymak suçlarıyla tutukladı.⁵⁴ Ayrıca, aralarında Yahudilerin çoğunlukta olduğu 19 Iraklı darbe hazırlığı içinde olduğu ve Irak’ı CENTO’ya sokma çabasında olduğu suçlamasıyla idam edildi.⁵⁵ Irak hükümeti bir yandan Bağdat’ı kontrol altına almaya çalışırken diğer yandan SSCB’den aldığı yeni silahlarla kuzeye 60.000 kişilik bir orduyla operasyon başlatmıştı. Bu operasyonda Irak ordusu Kürtlerin elinde bulunan bazı yerleri ele geçirdi ve Barzani’yi önemli bir yenilgiye uğrattı. Baasçılar Kürtleri yenmelerine rağmen geçmişteki olaylardan bir ders çıkartarak Kürtlerle zayıfken barış yapmayı düşünüyorlardı. Bu nedenle, Bakr da 1970’de anlaşma yoluna gitmeyi seçti.

Bunun en önemli nedenlerinden birisi de Irak’ın içeride ve dışarıda köşeye sıkışmış olmasıydı. Irak, İsrail ile 1967 savaşından sonra bir barış anlaşması yapmamıştı ve savaş teknik olarak sürüyordu. Suriye ile ciddi bir mücadele içindeydi. İran ile örtülü bir savaş hali içindeydi. Bu nedenle Irak hükümeti iki boyutlu bir politika izlemeye karar verdi: Bir yandan Kürtlerle geçici bir

Kasım, toprak reformuna büyük bir heyecanla girişmesine rağmen, bir süre güç kaybetmesi ve ülkedeki iç karışıklıklar nedeniyle bu reform hiçbir zaman tamamlanamadı.

⁵¹ Saad N. Jawad, “The Kurdish Problem in Iraq,” *The Integration of Modern Iraq* (Abbas Kelidar) London, Croom Helm, 1979, s. 176.

⁵² Martin van Bruinessen, “The Kurds between Iran and Iraq: Hidden Wars” *Middle East Report*, Sayı.141, Temmuz Ağustos 1986, ss. 14-27

⁵³ Kutschera, 2004, s. 307.

⁵⁴ Stephen C. Pelletiere, *The Kurds: Unstable Element in the Gulf*, Westview Press, Boulder and London, 1984, s. 162.

⁵⁵ Pelletiere, a.g.e s. 163.

anlaşma yaparak onları yatıştırılmayı umuyorlardı. Öte yandan da ordu içinde darbe hazırlığı içinde olan grupları temizlemeyi planlıyorlardı.

Bu gelişmeler sonucunda 11 Mart 1970'te Baas ile Kürtler arasında bir anlaşma imzalandı. 12 maddelik bu anlaşmaya göre Iraklı Kürtler 4 yıl içinde kendi hükümetleri tarafından yönetilebilecekleri bir özerkliğe sahip olacaklardı. Gerçekte bu anlaşma 4 yıllık bir ateşkes işlevi gördü. 4 yıl sonra özerklik gibi konularda görüşmelerin yapılmasıyla son halini alacak olan Anlaşmayla yeni bir anayasa yazılacaktı.⁵⁶ Fakat, dört yıllık süre, her iki taraf açısından da bir toparlanma dönemi olarak görülüyordu. Dönemin Irak Devlet Başkan Yardımcısı ve anlaşmayı imzalayan kişi olan Saddam Hüseyin, Irak ordusunun toparlanması için zamana ihtiyacı olduğunun farkındaydı. Kürtler açısından da çatışmaya ara verilmesi gerekiyordu. Uzun süre gerilla savaşı yürüten Kürtler bu anlaşmayı toparlanmak için bir fırsat olarak görüyordu.⁵⁷

1970 Anlaşmasıyla kısa bir süre için de olsa Kuzey Irak'ta çatışma dönemi sona erdi. 1972 yılında Irak ile SSCB arasında imzalanan Dostluk Anlaşması'ndan sonra İran ve İsrail'in de katkısıyla ABD'den silah ve para yardımı alan Kürtler, yeni bir savaş için hazırlık yaparken, Irak ordusu da benzer bir hazırlık içindeydi. 1973'te Irak hükümeti Kürtlerden Arap-İsrail Savaşı'na göndermek üzere peşmerge talep etti. Kürtlerin bunu reddetmesiyle taraflar arasında gerginlik doğdu. 1970 Anlaşması'nın hayata geçirilmesinde beklendiği gibi 1974'te sorunlar çıktı ve Irak hükümeti ile Kürtler arasında yeniden çatışmalar başladı. İran ve ABD'den aldıkları destekle Irak hükümetine direnen Kürtler 1975'te ağır bir yenilgiye uğradı. Bu yenilginin nedeni, 7 Mart 1975'te İran ile Irak arasında imzalanan ve Irak'ın Şattül Arap üzerindeki iddialarından vazgeçtiği anlaşmadan sonra İran'ın Kürt hareketinden desteğini çekmesiydi.⁵⁸ 1975'teki bu gelişmelerden sonra Irak'taki Kürt hareketi 1980'lerin ortalarına kadar toparlanamadı.

1958–1975 Döneminde ABD'nin Iraklı Kürtlerle İlişkileri

Yukarıda belirtilen gelişmelere rağmen, ABD'nin 1958–1975 döneminde Kuzey Irak'a yaklaşımında bir önceki döneme göre ancak kısmî bir değişim yaşanmıştır. ABD ile Irak arasındaki ilişkiler bozuk olmasına rağmen, ABD, Kürt hareketine doğrudan bir destek vermemiştir. Bunun en önemli istisnası 1972-74 arasındaki yardımlardır. Ancak bu yardımlar ABD Senatosu'ndan izin alınarak yürütülen resmi bir yardım şeklinde değil CIA tarafından gerçek-

⁵⁶ "Iraq and Kurdish Autonomy," *Merip Reports*, Sayı 27, Nisan 1974, s. 26.

⁵⁷ Lokman I. Meho, Michael. G. Nehme, "The Legacy of U.S. Support to the Kurds," *The Kurdish Question in U.S. Foreign Policy* (Lokman I. Meho) Westport, Praeger, 2004, s. 20.

⁵⁸ Pelletiere, a.g.e s. 170.

leştirilen örtülü operasyonlar şeklinde gerçekleşmiştir.⁵⁹ Bu örtülü operasyonda dahi, ABD, Kürtlere İran ve İsrail aracılığıyla ve sınırlı olarak yardım etmiştir.

1958 Devrimi'nden sonra ABD, Irak'ta gelişmelerden endişe duymasına ve Kasım'a karşı bir tavır takınmasına rağmen, bu dönemde hazırlanan ABD raporlarında Irak'taki Kürt hareketinin devam etmesinin bölgede istikrarsızlık yaratacağı; bu istikrarsızlığın Kürt nüfusunun yaşadığı diğer ülkelere de sıçrayabileceği ve Kürt hareketini bastırmak isteyen Irak hükümetinin SSCB'ye daha çok yakınlaşacağı değerlendirildi yapılmaktaydı.⁶⁰ Sorunun Irak hükümeti ile Kürt gruplar arasında bir anlaşma yapılması yoluyla çözülmesi; bunun gerçekleşmemesi halinde, Kürt isyanının başarılı olmasındansa Irak hükümetinin isyanı bastırmasının ABD'nin çıkarına olduğu savunuluyordu.⁶¹ Bu nedenle, ABD Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin, Kuzey Irak'taki sorunun Irak'ın iç sorunu olarak görülmesi gerektiği ve Kürtlere yardım edilmemesi gerektiğini önerdiği görülmektedir.⁶²

Aynı tavır 1960'ların başında da devam etmekte fakat, soruna barışçıl bir çözüm getirilmesinin önemli olduğu düşüncesi vurgulanmaktaydı. 1960'ların ortalarında da hem ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan bölgedeki ABD elçiliklerine gönderilen gizli mesajlarda, hem de bölgedeki elçiliklerden Washington'a gelen değerlendirme notlarında bu tavrın sürdüğü söylenebilir.⁶³ ABD'nin Irak'taki Kürt sorununa yaklaşımı şu şekilde özetlenebilir: Irak'taki Kürt sorunu, kesinlikle Irak'ın iç sorunudur ve bu çerçevede kalmalıdır. ABD'nin bu sorunda doğrudan ya da dolaylı bir rolü olmamalıdır.

ABD'nin Kürt hareketine temkinli yaklaşımının tersine Iraklı Kürtler, SSCB'den yardım almalarına rağmen ABD'yle açık ve yakın ilişkiler kurmaya çalıştılar. 1950'lerin sonundan itibaren, dolaylı yoldan bile olsa ABD ile ilişkiye geçmek Kürtler için çok önemliydi. Çünkü, dolaylı bağların bir süre sonra doğrudan bağlara dönüşeceğini düşünüyorlardı.⁶⁴ Bu nedenle, Mustafa Barzani, 1962 yılında Irak'taki ABD Büyükelçiliğine bir temsilci göndererek yardım istedi. Barzani, ABD'nin kendilerine yardım etmesi karşılığında, Kürt hareketi içinde komünistlerle ilişkisi olanları temizleme, Irak'taki muhafazakar gruplar-

⁵⁹ Kissinger bu dönemdeki girişimlerini ve ABD'nin uyguladığı politikayı anılarında anlatmaktadır. Henry Kissinger, *Years of Renewal*, New York, Simon and Shuster, 1999, ss. 576-96.

⁶⁰ *Interim Policy Guidelines for Dealing With Iraq and With the Implications for the Middle East of the Recent Iraqi Coup*, Circular Airgram From the Department of State to Certain Posts, Washington 2 Mart 1963, içinde Meho, 2004, s. 444.

⁶¹ *Memorandum From Harold Saunders of the National Security Council Staff to the President's Special Asistant for National Security Affairs*, Washington, 2 Nisan 1963, içinde Meho, 2004, s. 449.

⁶² A.g.e.

⁶³ *Interim Policy Guidelines*, 1963.

⁶⁴ Kiran, 2006, s. 47.

la işbirliği yaparak Irak'ı Bağdat Paketi'na geri döndürme ve Irak'taki gelişmeler hakkında istihbarat sağlama teklifinde bulundu. Fakat, ABD bu teklife o güne kadarki yaklaşımlarının değişmediğini söyleyerek yanıt verdi.⁶⁵

Aynı yıl, Mustafa Barzani, New York Times'ta yayımlanan bir röportajında bir Kürt özerk bölgesinin kurulması halinde ABD'nin bu bölgedeki petrol zenginliğinden yararlanabileceğini ve ABD'nin 51. eyaleti olmaya hazır olduklarını söylemişti.⁶⁶ 1960'ların ortasında Barzani'nin ABD ile yakın ilişki geliştirme çabasının en önemli örneklerinden birisi 1965 yılında KDP'nin Tahran temsilcisi Şemseddin Müfti ve Barzani'nin ABD'nin Tahran Elçiliğini ziyaretiydi. Bu ziyarette de ABD, Kürt hareketinin Irak'ın bir iç sorunu olduğunu ileri sürerek destek vermeye yanaşmadı.⁶⁷

Iraklı Kürtler ile ABD arasındaki ilişkilerin somutlaşmasında en önemli rolü oynayan ülkeler İran ve İsrail'di. İsrail, 1950'li yıllardan itibaren Arap olmayan Orta Doğu ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmayı dış politikasının en önemli araçlarından birisi olarak kabul ediyordu.⁶⁸ Arap-İsrail Savaşları'na katılan, Filistin Meselesi konusunda uzlaşmaz bir tutum sergileyen ve Arap dünyasında yükselen bir güç olan Irak'ı kendi ulusal güvenliği açısından en önemli tehditlerden birisi olarak gören İsrail, 1950'lerin sonundan itibaren (özellikle Abdulkerim Kasım'ın devrilmesinden sonra) Kuzey Irak'taki Kürt hareketine destek verdi.⁶⁹ Hatta, İsrail peşmergelerin silahlanması ve eğitimi ile Kürtlerin istihbarat teşkilatı kurması konularında önemli bir rol oynadı.⁷⁰ KDP, İsrail'den yardım almasına rağmen bunun gizli kalmasını istiyordu. Çünkü, İsrail ile Kürtler arasındaki ilişkinin ortaya çıkması durumunda, Kürtlerin Arap dünyasında destek bulması son derece güçleşecekti.⁷¹ İsrail ile Kürtler arasındaki ilişki, Mustafa Barzani'nin oğullarından birisinin Bağdat'a sığınmasından sonra verdiği bilgiyle açığa çıktı. Bu kişi, KDP'nin 1964'ten beri İran ve İsrail sayesinde Batı'dan destek aldığını açıklamıştı.⁷² Daha sonra yapılan açıklamalarda da bu ilişki doğrulandı. İsrail parlamentosunun eski üyelerinden Aryeh Eliav da Barzani'nin 1966'da bağımsız bir devlet kurma arayışında olduğunu ve İsrail'in bunu olumlu yanıtladığını söyledi.⁷³ Bu tarihten sonra İsrail

⁶⁵ *Telegram From the Embassy in Iraq to the Department of State* 20 Eylül 1962, içinde Meho, 2004, s. 442-443.

⁶⁶ Kıran, a.g.e, s. 44.

⁶⁷ Kıran, a.g.e. s. 45.

⁶⁸ Amatzia Baram, "İsrail ve Irak'ta Kürt Sorunu," *Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel*, Cilt 3, Sayı1, İlkbahar 1996, s. 151.

⁶⁹ Baram, 1996, s. 150

⁷⁰ Ian Black, Benny Morris, *Israel's Secret War: A History of Israel's Intelligence Services*, New York, Grove Weidenfeld, 1991, ss. 184-185.

⁷¹ *Telegram From Embassy in Iraq to the Department of State*, 20 Eylül 1962.

⁷² Prados, 1991, s. 7.

⁷³ Michael Gunter, "Foreign Influences on the Kurdish Insurgency in Iraq," *Orient*,

ile KDP arasında uzun süreli bir ilişki kuruldu. Ancak, en azından 1960-70'ler açısından değerlendirildiğinde İsrail'in Kürt hareketi üzerindeki etkisi İran'ın etkisine göre son derece zayıftı.

1958-75 döneminde ABD'nin Kuzey Irak konusunda net bir tavır alması için en çok ısrar eden devlet İran'dı. Soğuk Savaş'ın ilk evrelerinde Irak ve İran arasında önemli bir sorun yoktu. İkisi de kendi içlerinde Kürt İsyancılarıyla uğraşan İran ve Irak geçmişte birçok kez işbirliği yapmıştı. 1937 Sadabat Paktı ve 1955 Bağdat Paktları'nda İran ve Irak'ın aynı tarafta yer almasında Kürt Sorunu'nun da rolü vardı.⁷⁴ Fakat, 1958 Devrimi'nden sonra Irak'ta Arap milliyetçiliğinin güçlenmesi, İran-İrak ilişkilerinde değişim başlattı. Devrim'den sonra Irak'ın 1937 Anlaşmasıyla İran'a Şattül Arap üzerinde tanıdığı haklardan vazgeçeceğine dair işaretler vermesi ve Basra Körfezi üzerinde İran ile Irak arasında yaşanan güç mücadelesi, iki ülke arasında gerginlik yarattı. Bunun üzerinde İran, Irak'ı meşgul etmek için iç karışıklıklar yaratma yoluna gitti.⁷⁵ Bu politikasında en önemli aracı da (İran Devrimi'nden sonra buna Irak'taki İslamcı Şii hareketler de eklenmiştir) Iraklı Kürt gruplarıdır.

Aslında, İran için Kürt hareketine destek vermek her zaman son derece riskli bir politikaydı. Çünkü, İran'da Irak'ta olduğundan daha fazla Kürt yaşamaktadır. Ayrıca, İran'daki Kürt siyasi hareketinin tarihi en az Irak'taki kadar eskidir. İran bu sorunu, Irak'taki Kürt hareketiyle yaptığı bir pazarlık yoluyla çözmeye çalışmıştır. İran, Irak'taki Kürt hareketine destek vermesi karşılığında, Irak'taki Kürtlerin kendi ülkesindeki Kürtleri kışkırtmamasını sağlamayı amaçlıyordu.⁷⁶ İran'ın Kürt hareketine desteği, Bağdat'ı Kürtlerle meşgul etmekle sınırlıydı. Kürtlerin güçlü bir özerkliğe ya da bağımsız bir devlete sahip olmasını istemiyordu. İran, Baasçıların Kuzey Irak'a odaklanacağını ve böylece ikili ilişkilerde Irak'a üstünlük sağlayacağını düşünüyordu.⁷⁷ Bu nedenle, 1960'lardan itibaren Kürtlerin Irak hükümetine karşı yürüttüğü çatışmalarda silah, eğitim ve para yardımı buldu. Bu durum ABD tarafından biliniyor, ama desteklenmiyordu. Hatta, bazı Amerikan analizlerinde İran'ın Kürt gruplara desteğini devam ettirmesinin Irak hükümetini SSCB'ye daha çok yakınlığına değerlendirmesi yer alıyordu.⁷⁸

1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Irak'ın savaşa katılması ve bu tarihten sonra SSCB ile daha iyi ilişkiler kurması ABD-İrak ilişkilerini kötüleştirdi. Hatta, 1967'den sonra ABD, Bağdat'taki büyükelçiliğini kapattı. Ancak, yine

Cilt.34, Sayı 1, 1993, s. 110.

⁷⁴ Olson, 1998, s. 9.

⁷⁵ Gunter, 1993, s. 105.

⁷⁶ Olson, 1998, s. 12.

⁷⁷ Jonathan Randal, *After Such Knowledge, What Forgiveness?*, Westview Pres, 1999, s. 167.

⁷⁸ *US Assistance for Iraq, Memorandum From the Joint Chiefs of Staff to Secretary of Defense McNamara*, 15 Ağustos 1963, içinde Meho, 2004, s. 452-453.

de ABD Irak'la bağları kopartmak istemiyordu. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, ABD'nin Baasçıların komünist olmadığını ve İran ve İsrail ile sorunlar yaşamasına rağmen tam olarak Sovyet güdümüne girmemesi nedeniyle anlaşılabilir bir grup olduğunu düşünmesiydi. Fakat, yukarıda da belirtildiği gibi 1960'ların sonu ve 70'lerin başı Basra Körfezi'nde önemli gelişmeler olduğu yıllardı. ABD açısından da Basra Körfezi'nin en önemli aktörü İran'dı. İşte bu tarihlerde, İran'ın yoğun ısrarıyla ABD ile Kürtler arasında gizli görüşmeler yapıldı. Bunun sonucunda ABD Kürt hareketine ilk doğrudan yardımını (gizli bir biçimde) 1969 Ağustos'unda yaptı. Ancak, bu yardım ABD'nin Kürtlere danışman göndermesi şeklinde oldu.⁷⁹

İran'ın Irak'a karşı Kürt grupları destekleme politikası 11 Mart 1970 anlaşmasıyla kısa bir süreliğine de olsa darbe yedi. Çünkü, Kürtlerin Irak hükümetiyle anlaşması İran'ı Irak karşısında önemli bir kozdan yoksun bırakıyordu. Ancak, kısa sürede anlaşmanın hayata geçirilemeyeceğinin ortaya çıkmasıyla İran, Kürtleri daha sıkı bir şekilde desteklemeye başladı. 1970'den sonra kısa bir süre sessizleşen Kürt Sorunu, SSCB ile Irak arasında 1972 Nisan'ında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmasından sonra yeni bir boyut kazandı.

1972 yılından sonra ABD'nin Iraklı Kürtlere yaklaşımında kısa süreli bir değişiklik ortaya çıktı. ABD, Iraklı Kürtlere, silah ve para yardımında bulunma kararı aldı. Bu değişikliğin en önemli nedenleri şunlardı:

1. ABD, Irak ile SSCB'nin ilişkilerinin fazlasıyla iyileştiğini düşünmeye başlamıştı. 1972 Anlaşması sonucunda SSCB'nin Basra Limanı'na üs kurması ve Bağdat'ın tam olarak SSCB kontrolüne girmesi şüphesi artmıştı. Irak'ın bir Sovyet uydusu olmaya doğru gittiğini düşünüyordu.⁸⁰

2. Irak, 1972'de petrolünün büyük çoğunluğunu millileştirdi ve çokuluslu şirketleri kovdu. Uluslararası petrol piyasasında (çoğu ABD kökenli olan) büyük petrol şirketlerinin koyduğu kuralları reddetti. Kontratları iptal etti ve petrol konusunda SSCB'ye yakın bir tavır izlemeye başladı.⁸¹

3. İran, ABD için hiç olmadığı kadar önem kazanmıştı. İran'ın Kürt kartını kullanma ısrarı ABD üzerinde baskı yaratıyordu.⁸²

4. ABD'deki karar vericiler arasında eskiden SSCB yanlısı olan Barzani'nin değiştiği ve bölgede özellikle İran ve Araplar arasındaki çatışmada ve Sovyet etkisinin engellenmesinde rol oynayabileceği şeklindeki görüşler güçlenmeye başlamıştı.⁸³

⁷⁹ Turan Yavuz, *ABD'nin Kürt Kartı*, 1.b., İstanbul: Milliyet Yayınları, Nisan 1993, s. 95.

⁸⁰ Pelletiere, 1984, s. 167.

⁸¹ Pelletiere, a.g.e s. 166.

⁸² Prados, 1991,

⁸³ *The Kurds of Iraq: Renewed Insurgency?*, ABD Dışişleri Bakanlığı Gizli Dokümanı, 31 May 1972.

Yukarıdaki nedenler çerçevesinde dönemin ABD Başkanı Nixon ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Kissinger, Iraklı Kürtlere yardım etmeye karar verdi. Ancak, yapılacak yardımın gizli olması kararlaştırılmıştı. Bunun dört temel nedeni vardı:

1. Yardım yapılması kararı, Nixon'un Moskova ve Pekin ziyaretlerinin hemen ardından alınmıştı. Soğuk Savaş'ta yumuşama dönemine girildiğinden ABD bu faaliyeti açıktan yürütmek istemiyordu.⁸⁴

2. ABD, Irak'ı tam olarak gözden çıkartmamıştı. Irak ile açık bir çatışmaya girmektense dolaylı ve örtülü bir operasyon daha yararlı olabilirdi.

3. Dışişleri Bakanlığı ve CIA başta olmak üzere ABD'de birçok devlet kuruluşu Kürtlere yapılacak bu yardımın Orta Doğu'da gerilimi artıracığını ve bu nedenle ABD'nin çıkarlarına olmadığını düşünüyordu.⁸⁵

4. ABD'nin bir Arap devletindeki farklı etnik kökenden gelen isyancıları desteklemesi diğer Arap devletleri tarafından hoş karşılanmayacaktı. Bu durum, Araplarla arası açık olan ABD'yi Orta Doğu'da daha zor durumda bırakabilirdi.

Bu çerçevede, ABD ile Iraklı Kürtler arasında kısa bir süre için somut ilişkiler başladı. 22 Haziran 1972'de ABD tarafından gönderilen bir mektubun, Mustafa Barzani'ye ulaştırılmasıyla başlayan süreç çerçevesinde bir Kürt heyeti Washington'a gitti. Heyet, 30 Haziran 1972'de CIA Başkanı Helms, Albay Richard Kennedy ve (belgelerde adı belirtilmeyen) bir CIA yetkilisiyle görüştü. Bu toplantının tutanağı 21 Haziran 2006'da ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından bazı isimler ve ifadeler üstü karalanmış bir şekilde yayınlanmış olduğu için görüşme hakkında ayrıntılı bilgi bulunabilmiştir.⁸⁶

Toplantıda Kürt Heyeti, Barzani'nin uzun uğraşlardan sonra ABD ile doğrudan ilişki kurmaktan memnuniyet duyduklarını dile getirdi. Heyet, Kuzey Irak'ın neden önemli olduğunu anlattıktan sonra Sovyetler Birliği'nin bölgedeki faaliyetleri hakkında bilgi verdi. Heyetin temel argümanı, Kürt hareketinin SCCB karşısında kalan son kale olduğu ve bunun kaybedilmesi halinde Türkiye, Suudi Arabistan, Ürdün ve İran gibi ülkeler üzerinde Sovyet etkisinin artacağıydı.⁸⁷ Kürt temsilciler Sovyetlerin kendilerine baskı yaptığını ve bu baskıların sürmesi durumunda dış güçlerin yardımı olmaksızın ancak 6 ay daha dayanabileceklerini dile getirdi. Bu girişten sonra heyet, ABD'ye açık bir pazarlık önermişti. Buna göre, Kürtler bölgede ABD lehinde bir aktör olacak; gittikçe Sovyet etkisine giren Irak'ta sürecin tersine çevrilebilmesi için rol oynayacak; Irak petrolü (özellikle Kerkük) üzerinde söz sahibi olması halinde Kürtler

⁸⁴ Meho, 2004, s. 21.

⁸⁵ Pelletiere, a.g.e s. 166

⁸⁶ *Memorandum of Conversation, Washington Meetings with Kurdish Representatives*, 5 Temmuz 1972, NSC Files Kissinger Office Files.

⁸⁷ *Memorandum of Conversation*, 1972

bunu ABD'nin lehinde kullanacaktı.⁸⁸ Kürt heyeti, bu öneriler karşılığında ABD'den siyasî, malî, askerî ve istihbaratî yardım istedi. Kürt heyetinin istediği somut yardımlar şunlardı:

1. Kürtlerin özerklik amacının tanınması ve Kürt hareketi ile Amerikan hükümeti arasındaki doğrudan gizli görüşmelerin devamı
2. Baasçı hükümeti devirmek veya Sovyet kontrolünde bir rejim olarak ABD'yi tehdit etmesini engellemek için Irak'ın askerî gücünü meşgul etmek amacıyla Kürtlerin askerî gücünü artıracak kadar mali destek sağlamak
3. Askerî yardım sağlanması
4. Kürtler ve ABD arasında istihbarat irtibat ofislerinin kurulması⁸⁹

CIA Başkanı Helms ise öncelikle toplantının gerçekleşmesinde İran'ın rolünü vurguladı. Bu vurgu, ABD'nin Kürtlerle doğrudan ilişkiye geçmek istemediğini göstermek için yapılmıştı. Nitekim, daha sonra Mustafa Barzani, Washington'a gidip Kissinger ile görüşmek istediye de bunu başaramadı. Helms, Kürtlerin yardıma ihtiyaç duyduklarını kabul etmiş, istenilen silah vb şeyleri bir an önce detaylı olarak belirtilmesini istemiş, fakat bu yardımın gizli kalması için İsrail veya İran yoluyla yapılması gerektiğini belirtmişti.⁹⁰

Aslında, bu görüşmelerde asıl rolü oynayan daha önce de belirtildiği gibi İran'dı. İran, Kürtler ve Bağdat arasında yapılan 1970 Anlaşması'ndan yeni bir ayaklanma çıkarmayı istiyordu. Ancak, Barzani, İran'ın kendisini yarı yolda bırakabileceğini düşünüyor, bu nedenle ABD'yi garantör olarak görüyordu.⁹¹ ABD'nin bu yardımdaki rolü küçüktü. Bu operasyon için ABD 16 milyon dolar ayırmıştı ve bunların çoğu da İsrail'in 1967 Savaşı'nda ele geçirdiği Rus ve Çin yapımı hafif silahlar ve mühimmat olarak verilecekti.⁹² Barzani'nin ihtiyaçlarının çoğunu İran karşılayacaktı.

1972 yılından itibaren başlayan ABD, İran ve İsrail yardımıyla birlikte, Barzani 100.000 kadar peşmerge topladı.⁹³ 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Bağdat, Kürtlere 1970'te yapılan anlaşmayı bazı değişikliklerle kabul etmesi için baskı yapmaya başlayınca, Barzani aldığı desteğe güvenerek bu öneriyi kabul etmedi.⁹⁴ Bunun üzerine, SSCB'den aldığı yeni silahlarla donanan ve hazırlıklarını tamamlayan Irak ordusu, kuzeye yönelik büyük bir operasyon başlattı. Uzun süre iki taraf arasında şiddetli çatışmalar yaşandı. Bu çatışmalar

⁸⁸ *Memorandum of Conversation*, 1972

⁸⁹ *Memorandum of Conversation*, 1972.

⁹⁰ *Memorandum of Conversation*, 1972.

⁹¹ Prados, 1991, s. 5.

⁹² Prados, 1991, s. 7.

⁹³ Meho, 2004, s. 22.

⁹⁴ Prados, 1991, s. 28.

sırasında Irak ordusu, İran, ABD ve İsrail'in Kürtlere silah yardımı yaptığını tespit etti ve hatta ABDli yetkililere de bunları gösterdi.⁹⁵

Başlangıçta, ABD, Kuzey Irak'taki isyanın Irak ordusunun yüzde seksenini ülkenin kuzeyinde ve İran sınırında tuttuğu, bu nedenle Irak'ın özellikle Basra Körfezi ülkelerine ve İsrail'e yönelik saldırgan bir tavır takınmasını engellediği için yararlı olduğunu düşünüyordu. Ayrıca, İran ve ABD'nin ortak yardımının, bölgesel çapta bir savaşa dönüşmeyeceğini hesaplıyordu. Bu nedenle, ABD açısından yardımın sürdürülmesinde bir sakınca yoktu.⁹⁶

Fakat çatışmaların uzayıp sonuç vermediğini gören ABD, İran ile Irak arasındaki sorunların çözülmesinden yana bir tavır koymaya başladı. ABD, belgelerinde İran ile Irak arasındaki dolaylı çatışmanın sona ermesinin Irak'ın SSCB'ye olan bağımlılığını azaltabileceği dile getiriliyordu. Ayrıca, Irak'ın Şattül Arap Sorunu'nda taviz vermeye hazır olduğu, fakat, Irak gibi Sovyet yanlısı ve agresif bir komşusunun olmasının İran Şahı'nın ABD gözündeki değerini artırdığını ve silahlanmasını meşrulaştırdığını düşündüğünden İran'ın yumuşamaya yanaşmadığı savunuluyordu. Irak-İran gerginliğinde yaşanılacak bir yumuşama ABD'nin çıkarımaydı. ABD, Irak'ın petrol gelirlerinden elde ettiği parayla kalkınma hamlesi başlatmak istediğini, yumuşamanın bu eğilimi teşvik edeceğini düşünmeye başlamıştı.⁹⁷ Irak ile İran arasındaki sorunların rafa kaldırılması, Bağdat'ın milliyetçi tavırlarını ve bunu Basra Körfezi ülkelerine baskı yapmasını engellemeyecekti. Fakat, içeride komünistlerle uğraşan Baasçı hükümetin Kürt Sorunu'ndan kurtulması halinde SSCB ile Irak'ın ilişkilerinin zayıflayabileceğini ve Irak'ın SSCB'ye siyasi bağımlılığın azalabileceği düşünülüyordu. Bu nedenle İran'ın gizli görüşmeler yoluyla kazanımlar elde ederek yeni bir anlaşma yapmaya ikna edilmesi gerekliliği hakim olmaya başlamıştı.⁹⁸ Bunun Iraklı Kürtlere yansımalarının sonucu ise baştan belliydi: Kürtlere verilen desteğin çekilmesi. Ancak, ABD bunu başından beri biliyordu. Nitekim 1972 yılında ABD'nin Tahran'daki büyükelçiliğinden çekilen bir telgrafta İran'ın

⁹⁵ *Iranian Assistance To Kurds*, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review, Kasım 1974,

<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB188/AAD-5.pdf>

⁹⁶ *U.S. Policy On Iraqi/Iranian Conflict*, 30 Aralık 1974, eclassified/Released US Department of State EO Systematic Review,

<http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=197646&dt=1572&dl=823>

⁹⁷ *Iraq's Relations With The West and Its Neighbors*, 21 Temmuz 1973, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review

<http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=47258&dt=1573&dl=823>

⁹⁸ *Iran-Iraq Relations*, Mayıs 1973, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review,

<http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=47258&dt=1567&dl=814>

Irakla olan sınır sorunları konusunda anlaşmaya vardığı anda Kürtleri desteklemeyi bırakacağı değerlendirildi.⁹⁹

ABD, İran ve İsrail desteğiyle başlayan Kürt isyanı devam ederken dönemin Irak Devlet Başkan Yardımcısı (birçok kişiye göre Irak'ı fiilen yöneten kişi) Saddam Hüseyin İran ile anlaşma masasına oturacaklarını açıkladı. 7 Mart 1975 tarihinde Cezayir'de İran ve Irak arasında Şattül Arap ve sınır sorunlarını İran'ın istediği biçimde çözen bir anlaşma imzalandı. Cezayir Anlaşması'nın sonucunda ortaya çıkan durum, Kürtlerin aleyhineydi.

ABD, Cezayir Anlaşması sonrası Irak Kürtlerine ilişkin politikasını gözden geçirme ihtiyacı duydu. ABD'ye göre Cezayir Anlaşması'ndan hem Irak hem de İran avantajlı çıkmış, Kürtler büyük bir kayba uğramıştı. Anlaşmanın gizli maddelerine göre İran, Kürtlere yaptığı yardımı sona erdireceğine söz vermiş, karşılığında Irak sınırların belirlenmesinde Tahran'ın savunduğu formülü kabul etmişti. CIA'e göre İran'ın desteğini çekmesiyle Kürtlerin Irak ordusu karşısında hiçbir şansı kalmayacaktı.¹⁰⁰ ABD'ye göre İran, Kürtleri uzun süreden beri Irak hükümetine karşı kullanmasına rağmen Irak'ta ortaya çıkabilecek bir Kürt özerk bölgesinin kendi ülkesi için de emsal teşkil edebileceğinden çekiniyordu. Ayrıca İran, Kürtlerle hükümet arasındaki çatışmanın sürmesi durumunda ya güçlenen Irak ordusunun Kürtleri yeneceğini veya Irakla topyekün bir çatışmayla karşı karşıya kalacağını hesaplıyordu. Her iki olasılık da İran için bir kazanç yaratmıyordu.¹⁰¹ 1975 Anlaşması'nı bu çerçevede gören, ABD, İran'ın Kürtlere destek vermeyi kesmesiyle birlikte, aynı politikayı izledi. Bu durum üzerine Kürtler, ABD'den yardım istemelerine rağmen bir yanıt alamadılar. Sonuçta, Mustafa Barzani, Kissinger'e sitem dolu bir mektup yazarak ABD'yi eleştirdi. Bu ikili arasındaki mektuplaşma Orta Doğu tarihindeki en ilginç diyaloglardan birisini ortaya çıkardı. Barzani yazdığı mektupta "...Hareketimiz ve halkımız yokediliyor... ABD'nin halkımıza karşı ahlaki ve siyasi bir sorumluluğu olduğunu hissettiğinizi düşünüyoruz" derken, Kissinger onu şöyle yanıtladı: "Gizli servis operasyonları misyonerlik faaliyetleri değildir."¹⁰²

Özetle, ABD'nin 1972-1975 yılları arasında Iraklı Kürtlerle özel bir ilişki kurduğu ancak, bu ilişkiyi kısa bir süre içinde bitirdiği görülmektedir. Bu noktada akla gelen ilk soru İran'ın Kürtlere destek vermeyi kesmesinden sonra ABD'nin Kürtlere destek vermeyi neden sürdürmediğidir. Bunun için 4 neden sayılabilir:

ABD ve SSCB, Güney Kafkasya ve Körfez bölgelerindeki devlet yapısını ve sınırlarını değiştirmeyi istemiyorlardı. İki güçten birisinin ya da ikisinin de Kürtlere tam destek vermesiyle Kürtlerin bağımsızlığa kavuşması Suriye,

⁹⁹ Pellitere, 1984, s. 170.

¹⁰⁰ *The Implications of the Iran-Iraq Agreement*, CIA Report, 1 Mayıs 1975, s. 2.

¹⁰¹ A.g.e, s. 3.

¹⁰² Pelletiere, 1984, s. 171.

İran, Irak ve Türkiye'nin hatta SSCB'nin sınırlarının değişmesi anlamına gelebilirdi. Bu devletlerden birisinde kurulacak bir Kürt devleti diğerlerine sıçrama olasılığını da taşıyordu. Bu nedenle, anılan bölgede Kürtler üzerinden girişilecek bir çatışma ABD'nin ya da SSCB'nin müttefiklerine zarar verecekti. Bu nedenle iki devlet de Kürtleri kullanarak uzun süreli bir çatışmaya girmeyi göze almak istemediler.

Pike Komitesi olarak da bilinen ve ABD'nin 1975-76 istihbarat faaliyetlerini inceleyen Senato İstihbarat Komitesi'nin yaptığı soruşturmaya dayalı olarak yayınladığı rapor, ABD'nin Kürtlere neden yardım ettiğini açıkça yazıyordu. Rapora göre, Tahran ve Washington için Kürtler Irak'ın potansiyel maceracılığını önlemek için yararlı olabilecek bir karttı.¹⁰³ Benzer bir şekilde, ABD-Kürt ilişkisinin Washington'daki mimarı olan Kissinger da uyguladığı politikanın amacını şöyle özetlemişti: "...Amacımız Iraklıların rejimlerini diğerleri üzerindeki dayatmasını zorlaştırmak, Kürtlerin pazarlık gücünü artırmak ve böylece Bağdat'ı komşularının güvenliğine daha saygılı hale getirmektir..."¹⁰⁴ Yine Pike Raporu'nda belirtildiği gibi ABD'nin para ve silah yardımı yaptığı grupların başarılı olması değil, sorun çıkardıkları ülkelerin kaynaklarını tüketmesi ve onu zora sokması bekleniyordu.¹⁰⁵ Bu açılardan bakıldığında, ABD'nin Kürtlere destek vermesinin arkasında, Kürt hareketinin başarılı olması amacı yoktu. ABD'nin amacı, Irak'ı baskı altına almak, SSCB'den uzaklaştırmak ve İran-İrak arasındaki sorunları yatıştırmaktı. Bu amaçlarına ulaştığı için politikanın daha fazla sürdürülmesine gerek yoktu. Çünkü sürdürülebilmesi için Sovyet sınırına yakın bir bölgede yeni bir cephe açılmasını gerekiyordu. Lojistik açıdan sürdürülmesi güç ve Amerikan kamuoyuna uzak bir savaşı desteklemek fazlasıyla emek ve para gerektiriyordu.¹⁰⁶

1973 yılından sonra ABD, Irak'ın SSCB çizgisinden uzaklaşmaya başladığını ve Bağdat'la anlaşabileceğini düşünmeye başlamıştı. Saddam Hüseyin 1973 Temmuz'unda verdiği bir mülakatta ABD, İngiltere, İran ve Kuveyt ile ilişkilerin geliştirilmesi ve dış ilişkilerde Sovyetlere aşırı bağımlılığın azaltılması ve kaynakların çeşitlendirilmesi gerekliliğini söylemişti.¹⁰⁷ 1973 yılının sonlarında ABD'nin Orta Doğu'daki temsilciliklerinden çekilen mesajlarda SSCB ile Irak arasındaki balayının sona erdiği yazılıyordu. Bunun nedenleri olarak, Arap-İsrail savaşında Sovyet desteğinin başarısız olması, SSCB ile İran

¹⁰³ Randal, 1999, s. 155.

¹⁰⁴ Kissinger, 1998, s. 583.

¹⁰⁵ Sardar Aziz, *The American-Kurdish (Kissinger-Barzani) Relationship: an Orientalist Reading* Tuesday, March 27, 2007, <http://namoy.blogspot.com/2007/03/american-kurdish-kissinger-barzani.html>

¹⁰⁶ Gunter, 1999, s. 434

¹⁰⁷ *Iraq's Relations With the West and Its Neighbours*, Temmuz 1973, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review, <http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=47258&dt=1567&dl=814>

ilişkilerinin gelişmesi, Sovyetlerin Kürtlerle olan ilişkisinden duyulan güvensizlik, Irak'ın COMECON'a girmek için yaptığı girişimlere yanıt verilmemesi ve petrol satışını para ile yapmak istemesine olumlu yanıt verilmemesinin 1972'de doruğa çıkan ilişkileri bozduğu belirtiliyordu.¹⁰⁸ Petrol satışı ve sanayi konusunda umduğunu bulamayan Irak hükümetinin petrol sanayiindeki millileştirme girişimlerine rağmen ABD'ye yeşil ışık yaktığı da öne sürülmüştü.¹⁰⁹ Ayrıca, Irak Komünist Partisi'nin etkinliğinin artmasıyla, Baasçıların daha çok tehdit hissettiği ve darbe girişimi nedeniyle 21 komünistin öldürüldüğü bunun da Irak-SSCB ilişkilerine zarar verdiği belirtiliyordu.

Yani, ABD Irak'taki Baasçı rejimle işbirliği yapabileceğini bunun için de Kürtleri desteklememesi gerektiğini düşünüyordu. Nitekim, Kürt meselesi çözüldükten sonra Irak ile ABD arasında teknoloji ve ekonomik ilişkiler düzelmişti. Irak son derece pragmatik hareket ediyordu ve petrol yatırımlarında ABD ile sıkı bir işbirliği yapmaya başlamıştı.¹¹⁰

1. Kürt hareketi İran'dan ve ABD'den yardım alma umudunu sürdürdüğüçe Bağdat'la uzlaşmaya yanaşmayacaktı. Bunun sonucunda da çatışmalar sürecekti ve Irak'taki Sovyet etkinliğini artıracaktı. ABD, bu sürecin devam etmesini istemiyordu. ABD, Kürt hareketinin gerçek bir özerkliğe ulaşamayacağını bunun için gerekli dış desteğin hiçbir bölge ülkesinden gelmeyeceğini düşünüyordu. Kürt sorununun bu haliyle sürmesi halinde istikrarsızlıktan başka bir şey getirmeyeceğini, bu nedenle de Irak sınırları içinde kalması gerektiğini düşünüyordu.¹¹¹

“Kendi Kaderine Terk” Dönemi: 1975-1989 Arasında ABD ve Iraklı Kürtler

1975 Cezayir Anlaşması'ndan sonra, Irak'ın iç politikada ve dış politikada yaşadığı gelişmeler, ABD ile Irak arasındaki ilişkilerde önemli bir iyileşmeye neden oldu. Irak'ta Baas Partisi ile Komünist Parti arasındaki sorunların tırmanması, SSCB ile Irak arasındaki sorunları artırdı. Diğer yandan, ABD'nin Kürtlere yardımının sona ermesinden sonra, Irak ile ABD arasında petrol alanında yeniden işbirliği yapılmaya başladı. 1975 yılının sonunda Kissinger ile Irak Dışişleri Bakanı Sadun Hammadi arasında yapılan gizli toplantıda Kürt

¹⁰⁸ *Soviet-Iraq Relations*, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review, 7 Haziran 1973,

<http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=48658&dt=1567&dl=817>

¹⁰⁹ *Kurdish Proposal For Autonomy*, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review, 4 Kasım 1973,

<http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=47978&dt=1567&dl=848>

¹¹⁰ Pelletiere, 1984, s. 172.

¹¹¹ *Kurdish Bid for USG Support*, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review 25 Haziran 1973.

<http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=47118&dt=1567&dl=796>

sorununun tartışılarda yer almadığı görülmektedir. Yalnızca, Hammadi'nin Kürt sorununun kendileri için çok önemli olduğu vurgusuna, Kissinger'ın "...geçmiş hakkında bir şey yapamayız ama bundan sonra benzeri bir gelişme yaşanmayacağına garanti verebilirim..." demesi dikkat çekmektedir.¹¹²

1975 yılındaki yenilgiden sonra 1979'a kadar sessiz kalan Irak'taki Kürt hareketi, bu tarihten itibaren bölgedeki dengelerin değişmesiyle yeniden harekete geçme fırsatı buldu. 1979'dan sonra üç olay, Orta Doğu'daki dengeleri ve Kürt hareketinin kaderini etkiledi: 1979 İran Devrimi, 1979 SSCB'nin Afganistan'ı işgali, 1980'de Irak-İran Savaşı'nın başlaması. Devrim'den sonra İran'da yeniden canlanan Kürt milliyetçiliği kendi adına önemli başarılar kazandı. İran Kürdistan Demokratik Partisi (İKDP) neredeyse, 1946'da Kürt devletinin kurulduğu Mahabad'ı ele geçiriyordu. Bu durum, Irak'taki Kürt hareketini psikolojik olarak olumlu etkiledi.¹¹³ SSCB'nin Afganistan'ı işgali ise bölgedeki dengeleri değiştirerek İran'daki Kürt hareketini rahatlattı. ABD'nin Afganistan'daki direnişçilere destek vermesine yanıt olarak, SSCB de Iraklı Kürtlere yardım etti.¹¹⁴ Irak-İran Savaşı'nın başlaması ise Bağdat'ı uzun süreli ve yıpratıcı bir savaşın içine çekti. Bağdat'ın zayıflamasına ek olarak, Irak'taki Kürt hareketi savaşla birlikte yeniden İran'dan destek almaya başladı.¹¹⁵

1979 sonrası gelişen olaylar Kürt hareketinin yeniden canlanmasını sağlamasına rağmen, ABD bu dönemde Kürt hareketine destek vermedi. Özellikle, İran İslam Devrimi'nden sonra ABD ile İran ilişkilerinin kopması ve İran'ın ABD'nin en önemli düşmanlarından birisi haline gelmesi, ABD-İrak ilişkilerini tarihte hiç olmadığı kadar iyileştirdi. 1980'de Irak'ın İran'a saldırmasıyla başlayan İran-İrak Savaşı ABD'nin bölge politikalarında önemli bir rol oynadı. Devrim'e kadar, Irak'a karşı İran'ı destekleyen ABD, 1980'den sonra İran'a karşı Irak'ı destekledi.

1980 Eylül'ünde Irak saldırıyı başlattığında savaşı çabuk bir şekilde kazanacağını düşünüyordu. Ancak, 1982'den itibaren İran savaşta üstün duruma geçti. Bu tarihten itibaren İran'dan endişelenen ABD, Irak'a iyice yakınlığı. 1982 Şubatında Irak, uluslararası terörizme destek veren ülkeler listesinden çıkarıldı. Uzun süren savaş Irak'ı ciddi bir ekonomik sıkıntıya soktuğundan, Bağdat, Körfez ülkeleri ve ABD'den kredi ve borç alamaya başladı. 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra kapanan ABD'nin Bağdat Büyükelçiliği, Kasım 1984'te yeniden açıldı. 1980'lerin ortalarına gelmeden, ABD, Irak'ın en önemli kreditorlerinden birisi haline gelmişti. Ayrıca, Irak'a pirinç ve buğday gibi besinlerden silaha kadar birçok mal satıyordu.

¹¹² *Memorandum of Conversation, Sadun Hammadi ve Henry Kissinger*, 17 Aralık 1975, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB193/HAK-12-17-75.pdf>

¹¹³ Pelletiere, 1984, s. 178.

¹¹⁴ Pelletiere, a.g.e, s. 182.

¹¹⁵ Pelletiere, a.g.e, s. 185.

Ancak gerçekte 1982'den itibaren ABD, Irak'a istihbarat ve askerî destek sağlamaya başlamıştı.¹¹⁶ 1983 Temmuz'unda ABD Başkanı Ronald Reagan'dan gelen Orta Doğu direktifinde ABD'nin Orta Doğu'daki bölgesel çıkarları tanımlanmıştı. Bu metinde, İran-İrak Savaşı'nda ABD'nin Irak'ın yanında tavır koyması gerektiği belirtiliyordu.¹¹⁷ Aynı yıl, İran, Irak'ın kimyasal silahlar kullandığını ileri sürerek Birleşmiş Milletlere başvurdu. ABD'nin elinde bu iddiayı destekleyen açık istihbarat raporları vardı. CIA raporlarında, İran ile işbirliği yapan Kürtlere karşı Saddam Hüseyin'in kimyasal silah kullandığı belirtilmesine rağmen, Reagan Yönetimi İran-İrak Savaşı'nda takındığı tarafsızlık ilkesi nedeniyle bir şey yapamayacağını söyledi.¹¹⁸

Bu karardan kısa bir süre sonra Reagan Yönetimi, İran-İrak Savaşı'na ilişkin yeni bir politika geliştirdi. Buna göre, ABD'nin öncelikleri petrol tesislerini korumak için bölgesel askerî işbirliğini artırmak, ABD'nin Basra Körfezi'ndeki askerî gücünü artırmak ve bölgedeki gerginliği azaltmaktı. Bu politikada ABD'nin İran-İrak Savaşı'na yönelik politikası, Basra Körfezi'nin dünya ekonomisi açısından önemine ve petrol temeline oturtulmuştu; kimyasal silahlara ilişkin herhangi bir vurgu yoktu.¹¹⁹ Reagan Yönetimi'nin bu politikası, İran-İrak Savaşı bitinceye kadar devam etti.

Yukarıda da belirtildiği gibi, İran-İrak Savaşı Irak'taki Kürtler için tekrar savaşa olanağı yaratmıştı. Irak, İran ile yoğun ve yıpratıcı bir savaşa girdiğinden kaynaklarının önemli bir kısmını bu savaşa tahsis etmişti. Bunu fırsat bilen Irak'taki Kürt gruplar, 1970'lerde elde etmeye yaklaştıkları özerkliğe ulaşmak için yeniden ayaklandılar. Bu noktada, önemli bir hatırlatma yapılabilir. Irak'taki Kürt hareketinin liderliğini 1940'lardan itibaren Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) yürütmüştü. Ancak, parti içinde yaşanan sorunlardan dolayı, KDP'den ayrılan gruplar 1974'te Celal Talabani liderliğinde Kürdistan Yurtseverler Birliği'(KYB)ni kurdu. Bu tarihten sonra Kürtler arasında birbirine rakip iki partiden söz etmek mümkündür.

¹¹⁶ *United States Interests Section in Iraq Cable from William L. Eagleton, Jr. to the Department of State. "Prospects for DAS [Deputy Assistant Secretary] Draper's Visit To Baghdad*, 4 Nisan 1981,

<http://www.gwu.edu/%7Eensarchiv/NSAEBB/NSAEBB82/iraq04.pdf>

¹¹⁷ *National Security Decision Directive (NSDD 99) from Ronald W. Reagan. "United States Security Strategy for the Near East and South Asia" [Attached to Cover Memorandum 12 Temmuz 1983.*

<http://www.gwu.edu/%7Eensarchiv/NSAEBB/NSAEBB82/iraq21.pdf>

¹¹⁸ "US-IRAQI RELATIONS Shaking Hands with Saddam Hussein: The U.S. Tilts toward Iraq, 1980-1984" (Joyce Battle) *National Security Archive Electronic Briefing Book*, No. 82 25 Şubat 2003. <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB82/>

¹¹⁹ *National Security Decision Directive (NSDD 114) from Ronald W. Reagan. "U.S. Policy toward the Iran-Iraq War," 26 Kasım 1983,*

<http://www.gwu.edu/%7Eensarchiv/NSAEBB/NSAEBB82/iraq26.pdf>

İran-İrak Savaşı'nda da Kürtler arasında bir birlik yoktu. Ancak, savaşın başlamasından kısa bir süre sonra silaha sarılan KDP, İran'la işbirliği yaptı. 1983'te İran'ın Kuzey Irak'ta İran sınırına yakın ve stratejik açıdan önemli bir bölgesi olan Hacı Ümran'a yaptığı saldırıda çok önemli rol oynadı. Bu dönemde KDP savaş ortamından yararlanarak, Bağdat'taki rejimi devirmek ve diğer muhalif gruplarla birlikte hareket etmeyi savunurken, KYB Bağdat'ın zayıflaması nedeniyle Kürtlerin iyi bir anlaşma yapabileceğini savunuyordu.¹²⁰ KYB ile Bağdat arasındaki yakınlaşmanın sonucunda, KDP ve İran, KYB'ye saldırdı ve önemli bir zarar verdi. Bunun üzerine, Bağdat ile KYB arasında ateşkes anlaşması imzalandı. Ancak, özellikle İran'ın Irak karşısında zafer kazanmaya başlaması, KYB'yi de İran'a yaklaştırdı. Sonuçta, 1984 yılında KDP ve KYB biraraya gelerek Kürdistan Cephesi'ni kurdu ve Bağdat'a karşı İran'ın yanında savaştı.

İraklı Kürtlerin bu tavrı, ABD'nin Kuzey Irak'a ilişkin yaklaşımını doğrudan etkiledi. Çünkü, bir yandan ABD ile Bağdat arasındaki ilişkiler iyileşirken, diğer yandan Iraklı Kürtler o dönemde ABD'nin en önemli düşmanlarından birisi haline gelen İran'ın, Irak'taki 5. kolu haline gelmişti. Bu nedenle, Reagan Yönetimi'ne savaşın son iki yılında Irak'ta görev yapmış ABDli diplomatlar tarafından Kuzey Irak'ta Kürtlere karşı kimyasal silah kullanıldığına dair raporlar yazılmasına rağmen, ABD bunları görmezden geldi.¹²¹

Sonuç

ABD'nin İkinci Dünya Savaşı öncesi Irak'taki Kürt hareketine yönelik ilgisi (Birinci Dünya Savaşı ertesindeki kısa dönem istisna tutulursa) sınırlı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise ABD, Irak'taki Kürt Hareketiyle ilişkilerini, Irak devletiyle ilişkileri bağlamında değerlendirmiştir. 1945-58 arası dönemde Irak devleti, SSCB'ye karşı ABD'nin yanında yer aldığı ve ABD'nin Orta Doğu'daki ittifaklar zincirinde önemli halkalardan birisi olduğu için ABD'nin Kuzey Irak'taki Kürt hareketine sıcak bakmadığı ve hatta karşı çıktığı söylenebilir. ABD, bu yıllarda sadece Iraklı Kürtlere değil aynı zamanda İran ve Türkiye'deki Kürtlere de aynı perspektiften yaklaşmıştır.

1958 yılında Irak'ta meydana gelen Baasçı darbe, ABD-İrak ilişkilerinde büyük bir değişikliğe neden olmuştur. Baasçı rejimin, Bağdat Paketi'nden çıkması, SSCB ile yakın ilişkiler kurmaya çalışması, İran ve İsrail ile ilişkilerinin gerilmesi, Basra Körfezi'ndeki Arap devletleriyle arasının açılması ve petrol politikası nedeniyle ABD-İrak ilişkileri kötüleşmiştir. 1967 Arap-İsrail Savaşı ve 1972 SSCB-İrak Dostluk Anlaşması'nın sonucunda ABD'nin Irak rejimini zayıflatmak için İran aracılığıyla Kürt hareketini desteklemeye başlamış-

¹²⁰ Gunter, 1993, s. 112.

¹²¹ Peter Galbraith, *İrak'ın Sonu: Ulus Devletlerin Çöküşü Mü?*, çev. Mehmet Murat İnceayan, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2007, s. 38.

tır. Ancak, ABD'nin Iraklı Kürtlere desteği örtülü operasyonlar şeklinde gerçekleşmiş ve Irak ile SSCB'nin arasının açılmasıyla birlikte sona ermiştir. 1979 İran İslam Devrimi'nden sonra ise ABD'nin Irak ile kurduğu yakın ilişkiler nedeniyle Kürtlere herhangi bir destek vermediği gözlemlenmiştir. 1975-1989 arasında ABD'nin Kuzey Irak politikası, Irak'ın Orta Doğu'da artan önemi ve ABD ile sorunlarını çözmesi nedeniyle Kürtlerin aleyhine gelişmiştir. Irak ile ittifak kuran ABD, İran ile birlikte hareket eden Kürtlere sempati göstermemiş, Kürt liderlerle görüşmeyi bile kabul etmemiştir. Dahası, ABD Yönetimi elinde Saddam Hüseyin'in Kürtlere karşı kimyasal silah kullandığına dair açık belgeler olmasına rağmen olan biteni görmezden gelmiştir. Sonuç olarak, 1945-1958 döneminde olduğu gibi, ABD, Iraklı Kürtlerin durumuna ilgi göstermemiş ve Irak'taki Kürt hareketini desteklememiştir.

Kaynakça

Kitaplar

- Cockburn Andrew ve Cockburn Patrick, *Out of the Ashes: The Resurrection of Saddam Hussein*, New York, Harper&Collins Publishers, 2000
- Cohen Michael, *Fighting World War Three from the Middle East: Allied Contingency Plans 1945-54*, London, Frank Cass, 1997
- Dodge Toby, *Inventing Iraq: The Failure of Nation Building and a History Denied*, London, Hurst and Company, 2003
- Edmonds Cecil J., *Kurds, Turks and Arabs: Politics, Travel and Research in North-Eastern Iraq, 1919-1925*, London, 1957
- Galbraith Peter, *Irak'ın Sonu: Ulus Devletlerin Çöküşü Mü?*, çev. Mehmet Murat İnceyan, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2007
- Ghareeb Edmund, , *The Kurdish Question in Iraq*, Syracuse, Syracuse University Press, 1981
- Haj Samira, *The Making of Iraq, 1900-63: Capital, Power and Ideology*, New York, State University of New York Press, 1997
- Ian Black, Benny Morris, *Israel's Secret War: A History of Israel's Intelligence Services*, New York, Grove Weidenfeld, 1991
- Jonathan Randal, *After Such Knowledge, What Forgiveness?*, Westview Pres, 1999
- Jwaideh Wadie, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi, Kökenleri ve Gelişimi*, çev. İsmail Çekem, Alper Duman, Ankara, İletişim Yayınları, 1999
- Kissinger Henry, *Years of Renewal*, New York, Simon and Shuster, 1999
- Kutschera Chris, *Kürt Ulusal Hareketi*, çev. Fikret Başkaya, İstanbul, Avesta, 2001
- McDowall David, *A Modern History of the Kurds*, London, I.B. Taurus, 2004
- Mesut Ahmet, *İngiliz Belgelerinde Kürdistan 1918-1958*, İstanbul Doz Yayınları, 1992
- Olson Robert, *The Kurdish Question and Turkish Iranian Relations From World War I to 1998*, California, Mazda Publishers, 1998
- Persson Magnus, *Great Britain, the United States and the Security of the Middle East: The Formation of Baghdad Pact*, Lund University Pres, Malmö, 1998
- Stephen C. Pelletiere, *The Kurds: Unstable Element in the Gulf*, Westview Press, Boulder and London, 1984
- Turan Yavuz, *ABD'nin Kürt Kartı*, 1.b., İstanbul: Milliyet Yayınları, Nisan 1993

Makaleler

- Baram Amatzia, “İsrail ve Irak’ta Kürt Sorunu,” *Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel*, Cilt 3, Sayı1, İlkbahar 1996, ss. 149-154.
- Bruinessen Martin van, “The Kurds between Iran and Iraq: Hidden Wars” *Middle East Report*, Sayı.141, Temmuz Ağustos 1986, ss. 14-27
- D'Amato Paul, “U.S. Intervention in the Middle East: Blood for Oil” *International Socialist Review*, Sayı 15, Aralık 2000-Ocak 2001
http://www.isreview.org/issues/15/blood_for_oil.shtml
- Eskander Saad, “Southern Kurdistan under Britain’s Mesopotamian Mandate: From Separation to Incorporation, 1920-23,” *Middle Eastern Studies*, Cilt 37, Sayı 2, Nisan 2001, ss. 153-180
- Gunter Michael, “Foreign Influences on the Kurdish Insurgency in Iraq,” *Orient*, Cilt 34, Sayı 1, Yıl 1993, ss. 105-119
- Kıran Abdullah, “Kürt-Amerikan İlişkileri I,” *Serbesti*, Sayı 24, Bahar 2006, ss.42-54.
- Saad N. Jawad, “The Kurdish Problem in Iraq,” *The Integration of Modern Iraq* (Abbas Kelidar) London, Croom Helm, 1979, ss. 171-182.

Belgeler ve Raporlar

- “US-IRAQI RELATIONS Shaking Hands with Saddam Hussein: The U.S. Tilts toward Iraq, 1980-1984” (Joyce Battle) *National Security Archive Electronic Briefing Book*, No. 82 25 Şubat 2003. <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB82/>
- *Declaration of The Kingdom of Iraq, Made At Baghdad On May 30th, 1932, On The Occasion Of The Termination Of The Mandatory Regime in Iraq, and Containing The Guarantees Given To The Council by The Iraqi Government*
http://www.ringnebula.com/Oil/Iraq_1932_LeagueofNations.htm
- *Iran-Iraq Relations*, Mayıs 1973, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review,
<http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=47258&dt=1567&dl=814>
- *Iranian Assistance To Kurds*, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review, Kasım 1974,
<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB188/AAD-5.pdf>
- *Iraq's Relations With The West and Its Neighbors*, 21 Temmuz 1973, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review
<http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=47258&dt=1573&dl=823>
- Joyce Battle, *U.S. Propaganda in the Middle East - The Early Cold War Version*, National Security Archive Electronic Briefing Book, Sayı. 78 13 Aralık 2002,
<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB78/docs.htm>
- *Kurdish Bid for USG Support*, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review 25 Haziran 1973.
<http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=47118&dt=1567&dl=796>
- *Kurdish Proposal For Autonomy*, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review, 4 Kasım 1973,
<http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=47978&dt=1567&dl=848>
- *Memorandum of Conversation, Washington Meetings with Kurdish Representatives*, 5 Temmuz 1972, NSC Files Kissinger Office Files
- *National Security Decision Directive (NSDD 114) from Ronald W. Reagan. "U.S. Policy toward the Iran-Iraq War,"* 26 Kasım 1983,
<http://www.gwu.edu/%7Ensarchiv/NSAEBB/NSAEBB82/iraq26.pdf>
- *National Security Decision Directive (NSDD 99) from Ronald W. Reagan. "United States Security Strategy for the Near East and South Asia" [Attached to Cover Memo-*

randum 12 Temmuz 1983.

<http://www.gwu.edu/%7EEnsarchiv/NSAEBB/NSAEBB82/iraq21.pdf>

- NSC 68: United States Objectives and Programs for National Security (April 14, 1950) A Report to the President Pursuant to the President's Directive of January 31, 1950
<http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/nsc-68/nsc68-3.htm>
- Prados Alfred, *Kurdish Separatism in Iraq: Developments and Implications for The US*, CRS Report for Congress, 6 Mayıs 1991
- *Soviet-Iraq Relations*, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review, 7 Haziran 1973,
<http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=48658&dt=1567&dl=817>
- *The Implications of the Iran-Iraq Agreement*, CIA Report, 1 Mayıs 1975
- *The Kurds of Iraq: Renewed Insurgency?*, ABD Dışişleri Bakanlığı Gizli Dokümanı, 31 May 1972
- *U.S. Policy On Iraqi/Iranian Conflict*, 30 Aralık 1974, eclassified/Released US Department of State EO Systematic Review,
<http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=197646&dt=1572&dl=823>
- *United States Interests Section in Iraq Cable from William L. Eagleton, Jr. to the Department of State. "Prospects for DAS [Deputy Assistant Secretary] Draper's Visit To Baghdad*, 4 Nisan 1981,
<http://www.gwu.edu/%7EEnsarchiv/NSAEBB/NSAEBB82/iraq04.pdf>